Πόλη & Συγκοινωνίες – με αφορμή το μετρό στη Θεσσαλονίκη

Ιορδάνης Στυλίδης
Αναπληρωτής καθηγητής του τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, συγγραφέας και εικαστικός ακτιβιστής.

Θέλουμε, λοιπόν, να συνδεθούμε με έναν τόπο. Να συνδεθούμε με τα τοπία του, να ανιχνεύσουμε και να ολοκληρώσουμε την εμπειρία μας στον χρόνο του τόπου που, φυσικά, ορίζεται και διαμορφώνεται από τις σχέσεις που τον ρυθμίζουν.

Καθώς ο τεχνικός πολιτισμός απέδωσε τα νέα του νοήματα και διέθεσε στην κριτική μας τις σημασίες του, οι τόποι, οι χρόνοι των τόπων και οι περιεχόμενες σχέσεις εντός τους διετέθησαν στην εποπτεία μας. Τα μέσα για το ταξίδι, τη βεβαιότητα της ασφαλούς και απρόσκοπτης μετάβασης και επιστροφής, τη βεβαιότητα της απρόσκοπτης εποπτείας, την πειθαρχία της εγγραφής και διατήρησης του αρχείου της πρόσκαιρης ή διαρκέστερης εμπειρίας, την απόλαυση της διαμονής, της βαθμιαίας άστατης ή πειθαρχημένης κατανόησης των ιδιοτήτων τους, παραδόθηκαν στη διάθεσή μας. Το όχημα, η θέση μας στο εσωτερικό του, η προσμονή της άφιξης εκεί όπου χρειάζεται, όπου επιθυμούμε να ταξιδέψουμε, οι ποικιλίες των ενδιαμέσων τόπων που παρατηρούμε να ορμάνε και να χάνονται αμέσως πάνω στη λεπτή γυάλινη μεμβράνη που μας περιβάλλει ολοκλήρωσαν - ολοκληρώνουν, επαληθεύουν, κάθε φορά- την υπόσχεση μιας εξαιρετικής εμπειρίας. Κάθε φορά διαφορετικής, κάθε φορά σημαντικής, κάθε φορά ικανής να μας παρασύρει τόσο πολύ ώστε να αποφασίσουμε και να παρεκλίνουμε από το πρόγραμμα, να βουτήξουμε στο ντελίριο της υπόσχεσής της.

Ο τόπος της τακτικής ζωής μας και οι τόποι που κατά τη βούλησή μας θα διαλέξουμε να επισκεφτούμε, να διεισδύσουμε στο

απεριόριστο των υποθέσεών τους, να ρισκάρουμε τη θέση και τη στάση μας στην πραγματικότητα, να γίνουμε άλλοι και άλλες, γεφυρώνονται τακτικά και ακριβώς στον χάρτη, επαληθεύονται στις βέβαιες πορείες των οχημάτων μας, προβάλλουν μακριά στον ορίζοντα, ονομάζονται και οριοθετούνται, περιέχονται σύντομα στη / και περιέχουν τη συνείδησή μας.

Τα οχήματα έκαναν δυνατή τη μετακίνηση των ανθρώπων στο εσωτερικό των ορισμένων και περιορισμένων τόπων τους αλλά και σε κάθε τόπο, σε κάθε απόσταση, σε κάθε γεωγραφία, στο κέντρο και τα όρια του καιρού και των εποχών. Έκαναν δυνατή τη μετακίνηση σε κάποιο κέντρο, στο κέντρο του σκοπού μιας επίσκεψης, στο όριο, εκεί όπου εξασθενεί και διακινδυνεύεται η σημασία της, στην ενδιάμεση περιοχή, εκεί όπου το ειδικό νόημα του τόπου κάθε φορά διαθέτει την εκκρεμότητά του, είναι και δεν είναι. Τα οχήματα, οι μηχανές του εδάφους, του αέρα και των υδάτων διαμόρφωσαν και υπονόμευσαν ταυτόχρονα την ποιητική πολιτική της δημιουργίας τους.

Το όχημα είναι ένα κόσμημα σημασίας. Συμπυκνωτής και απόδειξη της γενναιότητας με την οποία κινούμαστε ως είδος στην ιστορία.

Το όχημα και ο/η επιβάτης του μετακινούν τη σημασία τους στο πεδίο των γεγονότων και των υποθέσεων για τη ζωή. Εκεί, στο ειδικό ένα αλλά και σε κάθε πεδίο έναρξης της περιπέτειας του βλέμματος και της σκέψης το όχημα κινείται, πλησιάζει, σταματά, εκκινεί και απομακρύνεται όταν και όσο χρειαστεί, όταν και όσο επιθυμείται, τόσο και λίγο περισσότερο, τώρα και μετά και αργότερα, ακριβώς.

Με τα οχήματα επισκεπτόμαστε και γεφυρώνουμε τις σημασίες, πληρώνουμε σιγά σιγά, στιγμή τη στιγμή, το ακατανόητο έδαφος, καταλαβαίνουμε τον αχανή πλανητικό φλοιό, τα σημεία και τα σημάδια των αστικών επικρατειών, τα μέτρα και χιλιόμετρα των αποστάσεων ανάμεσα στα εδώ και τα εκεί που επιχειρούμε να εννοήσουμε, να ωριμάσουμε στο νόημά τους, να προσθέσουμε και να αφαιρέσουμε σωστά τις λέξεις του συντάγματός τους ώστε η

αφήγηση, εκείνη η μελλοντική αφήγηση, στον/στην ακροατή μας να προκαλέσει ένα ακόμη ταξίδι. Έτσι ποιητικά θα έπρεπε να εξελιχθεί η σχέση μας με τα ευρήματα και τα έργα του τεχνικού πολιτισμού μας.

Όμως.

Καθώς η πόλη της θεσσαλονίκης κινείται και διαμορφώνει την ιστορία της δημιουργούνται και εντείνονται τα ρήγματα και οι διαφυγές από την ποιητική αντίληψη και υπεράσπιση της συλλογικής ζωής σε κίνηση, σε δυναμική σχέση με το εγγύς και μακρινότερο περιβάλλον της. Ένα από τα εξαιρετικά συμβάντα που επηρεάζει και απασχολεί, ρυθμίζει και απορρυθμίζει την υπόθεση της ποιότητας της ιστορικής κίνησης της πόλης είναι η συγκοινωνία. Ιδιαίτερα η κοστοβόρα απόπειρα κατασκευής του υπογείου σιδηροδρόμου ταχείας μετακίνησης όπου κατασπαταλήθηκαν πόροι αξίας και ενέργειας χωρίς να αναδειχτεί το ιδιαίτερο αποτέλεσμα -ποιητικό και τεχνικό/αισθητικό- έως τώρα. Κάθε φορά, όλες τις φορές, που χρειάζεται να σχεδιάσουμε και να επιδιώξουμε ένα αποτέλεσμα κοιτάζουμε με επιμέλεια και νηφαλιότητα την Ιστορία. Σκεπτόμαστε, συζητάμε δημόσια και τακτοποιούμε τα επιχειρήματα έτσι ώστε να δημιουργούμε το απαραίτητο κοινόκτητο πεδίο σκέψης που μπορεί από εκεί, στον πυρήνα του αλλά και σε κάθε σημείο εναλλακτικής πιθανότητας που διατυπώνεται ή υπονοείται, να κατευθυνθούν οι σκέψεις μας, να τροφοδοτηθεί η κορυφαία τεχνική-τεχνολογική υπεροχή του ανθρωπίνου είδους.

Η πόλη της θεσσαλονίκης σχεδιάστηκε και διαμορφώνεται χιλιάδες χρόνια εξαιτίας της σχέσης της με τη θάλασσα. Είναι πόλη-λιμάνι. Εξαιτίας αυτής της γεω-πολιτικής θέσης της οι κάτοικοι, εκόντες άκοντες συντάκτες και συντάκτριες της δομής και των υποδομών της, απολαμβάνουν και υποφέρουν τις αλλεπάλληλες εμπειρίες των επιλογών τους.

Φυσικά, κάθε τελικό αποτέλεσμα, κάθε πραγματοποιημένη εγκατάσταση νοήματος και σημασίας, πολιτικής, τεχνικής και αισθητικής, δεν είναι συνήθως υπόθεση των κατοίκων αλλά μικρών

ελίτ τεχνικών, πολιτικών και τεχνικών, που εργάζονται συστηματικά για τις υποθέσεις των ομάδων νομής του πλούτου και της εξουσίας. Αν, λοιπόν, για τον/την πολίτη που κοιτάζει και αναλογίζεται προς και για τη θάλασσα είναι εύκολο να απαντήσει σε ένα ερώτημα για την μετακίνηση, κάθε μετακίνηση, για έναν τεχνικό της εξουσίας, των ελίτ νομής του δημοσίου πλούτου, η απάντηση δεν εξαρτάται από το ακριβές και αβίαστο ερώτημα, από το ελεύθερο και προφανές νόημά του, αλλά από το ερώτημα που θα κατασκευάσει και θα επιβάλλει ώστε η απάντηση να αποφέρει το αποτέλεσμα που επιθυμεί, ξένο από την επιθυμία της κοινωνίας.

Αν η απάντηση του/της πολίτη που αναλογίζεται ήσυχα κοιτώντας προς τον ορίζοντα τη θάλασσά του/της είναι πως χρειάζεται, όταν χρειαστεί και για όσο χρειαστεί, ένα πλοίο για να περάσει στην απέναντι νότια ακτή του θερμαϊκού κόλπου ή ίσως έως την ακτή της πόλης Κατερίνη ή, γιατί όχι, έως την άκρη της χερσονήσου Κασσάνδρα ή και, διαμέσου του ισθμού της Ποτείδαιας, έως την άκρη της χερσονήσου Σιθωνία, αυτή η απάντηση δεν συναντά και δεν ενισχύει το ταιριαστό της ερώτημα.

Ας σκεφτούμε όμως, επιπροσθέτως, για τις μικρότερες αποστάσεις. Η απόσταση και η θέση του αεροδρομίου είναι τέτοιες που η ιδανική μόνη επιλογή θα ήταν η παραθαλάσσια μετακίνηση και κυκλοφορία προς την πόλη. Ας πούμε με δύο σταθμούς, το μέγαρο-ογκόλιθο *‘’της μουσικής’’* και τον λεγόμενο *‘’λευκό’’* πύργο, έως την προβλήτα Α του λιμανιού από όπου κάθε λεπτομέρεια και σύνολο είναι προσεγγίσιμα και τακτικά στις αποστάσεις τους.

Η θάλασσα θα απελευθερώσει αισθητικά και πολιτικά την πόλη. Οι πόλεις που ρίζωσαν γερά στην ιστορία, έμειναν και ανθοφορούν εξαιτίας της συνεχούς υπεράσπισης της δομής τους από τους κατοίκους τους ή, σε ορισμένες εξαιρετικές περιπτώσεις, από τη συγκροτημένη και επαναστατική επιβολή της απαίτησής τους. Οι πόλεις αναπτύσσονταν αργά γιατί η τεχνολογία και οι εφαρμογές της (εργοστάσια, μηχανήματα, μηχανισμοί, οχήματα, δίκτυα) αργούσαν να επενδυθούν διαμορφώνοντας/αναμορφώνοντας την

ενεργό σύστασή της/τους. Τώρα, σήμερα, από το μέσον του εικοστού αιώνα, ο θρίαμβος της τεχνολογίας της κίνησης, ο θρίαμβος της επιστήμης και η ανθοφορία δεκάδων νέων επιστημονικών πειθαρχιών, ο θρίαμβος της τεχνικής του σχεδιασμού, της εφαρμογής, της εξουδετέρωσης του κόστους, οδήγησαν τη σκέψη μακριά από τις κοστοβόρες και χρονοβόρες επιλογές, στις έξυπνες και φτηνές προτάσεις που, ακόμη περισσότερο, δεν σπαταλούν ενέργεια, δεν εξαντλούν τα αποθέματα αξιών, είναι εύκολα ανατάξιμες και μεταβλητές ή επεκτάσιμες.

Στην πόλη της θεσσαλονίκης επιλέχτηκε το αντίθετο. Όχι από τους κατοίκους της, φυσικά, αλλά από την πολιτική-τεχνική μικρή ελίτ εξουσίας και τους ομόθυμους συνοδούς τεχνικούς υπαλλήλους της. Η υιοθέτηση των ανοήτων επιχειρημάτων για τα αρχαία και τα νέα των υποθέσεών της προσανατόλισε-εξοστράκισε τακτικά τη δημόσια συζήτηση σε περιοχές νοήματος διαφορετικές από την ουσία της.

Μια ακόμη, παρ’όλα αυτα, ανόητη θέαση και χρήση της ταυτότητας της πόλης ενεργοποιήθηκε. Αυτή η εμμονή και η παραφροσύνη του κοιτάγματος προς το παρελθόν της. Ούτε στο εύρωστο παρόν ούτε στο υποσχόμενο, πάντα, μέλλον.

Τα ‘’αρχαία’’ και τα νέα της ίχνη χρησιμοποιήθηκαν διατακτικά -ως διαταγές- αλλά και στρατηγικά ήδη πολύ πριν ενεργοποιηθεί η πρώτη μηχανή στο πρώτο εργοτάξιο. Κάθε φοιτητής και φοιτήτρια γνωρίζει πως ένα -ίσως και μισό;- μέτρο κάτω από την επιφάνειά της γης βρίσκονται αλλεπάλληλες στρώσεις πόλεων. Η χρήση της ιστορίας και των θεσμισμένων τεχνικών απαγόρευσης χρησιμοποιήθηκαν σωστά ώστε να επιτευχθεί η νομιμοποιημένη ιδιοποίηση δημοσίου χρήματος από τους κατασκευαστές εργολάβους και τις εταιρίες τους. Η στρατηγική σχεδιάστηκε, ορίστηκε ως σκοπός και τρόπος, προστατεύτηκε θεσμικά, επιβλήθηκε και εξελίσσεται χωρίς καμία αμυντική και επιθετική προσπάθεια και δυνατότητα των πολιτών.

Η εξελισσόμενη κατασκευή καταναλώνει τυπικά και ουσιαστικά

ακαταλόγιστα ποσά δημοσίου χρήματος χωρίς να προσφέρει κανένα πλεονέκτημα στους κατοίκους της, αφήνοντάς τους έρμαια της παθολογίας των ιδιωτικών αυτοκινήτων, των διαφημίσεων (των φημών) για τον τρόπο και τον σκοπό της μηχανοκίνητης συμπεριφοράς τους, ακολούθους και οπαδούς κάθε κατασκευαστικού-σχεδιαστικού παραλογισμού επί της σημασίας της πόλης τους που όμως, εντός της, διάγουν ως ξένοι και ξένες.

Δεκάδες πόλεις στον πλανήτη διάλεξαν, υιοθέτησαν και κατασκεύασαν, είτε με χρηματοδοτήσεις-επενδύσεις του κράτους είτε με χρηματοδοτήσεις-επενδύσεις(!) των μεγάλων ιδιωτικών εταιριών που εδρεύουν στην περιοχή τους, στο πέρας μιας κοπιαστικής και απαιτητικής σειράς δημοσίων διαλόγων όπου αποδείχτηκε και αναδείχτηκε η σημασία του συμμετοχικού σχεδιασμού αλλά και της άμεσης δημοκρατίας των δημοψηφισμάτων, τον ελαφρύ επίγειο σιδηρόδρομο που το κόστος του αλλά και η αισθητική του δυνατότητα ως τρόπου και τόπου, δηλαδή εκπαίδευσης των πολιτών στην ανάγνωση της πόλης, την επίσκεψη και τη διαμονή στις γειτονιές της, την αποκάλυψη και οικειοποίηση των ανεξάντλητων τοπίων της, των ιδιαιτεροτήτων χώρου, χρόνου και σχέσεων που συγκρατεί και προσφέρει, των ποικιλιών των ασθενών και ισχυρών σημασιών της.

Ο **επίγειος σιδηρόδρομος** είναι μια απλή και ευπροσάρμοστη τεχνολογική κατασκευή με κορυφαία αισθητική-φιλοσοφική σημασία. Υπάρχει, θα υπάρξει, ως μέσο αποκάλυψης της πόλης, οικειοποίησης των αισθητικών (πολιτικών-φιλοσοφικών) ιδιοτήτων της, υπεράσπισης των γειτονιών της γιατί κάθε εύκολα προσβάσιμη γειτονιά είναι η γειτονιά των πολιτών της. Είναι το μέσο για τη βόλτα και τη διαμονή μακριά και ακόμη μακρύτερα (έως το δέλτα των ποταμών, έως τις λίμνες, έως τις αλυκές του Αγγελοχωρίου, την Καλλικράτεια, τα Μουδανιά, τη Νέα Φώκαια, τη Χαλκηδόνα, τα λουτρά Λαγκαδά).

Η έννοια και το περιεχόμενο της χρήσης της λέξης ***πόλη*** έχει αποκαλυφθεί και προταθεί ήδη προ χιλιάδων ετών από τους κατοίκους αυτής της περιοχής.

Πόλη είναι, φυσικά, ο οικισμός ως δομή χώρου και σχέσεων, η αγορά, ως χώρος πολιτικής έκφρασης και συναγωνισμού στις ιδέες και τις διαθέσεις, τη συλλογή των κοινών αποφάσεων, την εφαρμογή και την κριτική των κοινών αισθητικά-πολιτικά σχεδίων. Πόλη είναι τα δίκτυα των δρόμων αλλά και η βεβαιότητα της γνωριμίας και της μέριμνας όλων για όλους, πόλη είναι η πλατεία, η μερική ευρυχωρία του δρόμου όπου συγκεντρώνονται, συγκεντρώνονταν, το δειλινό που η ειρήνη οδηγούσε τις προθέσεις οι μεγαλύτεροι και μεγαλύτερες γυναίκες και άνδρες ώστε να συζητήσουν, να αφηγηθούν, να κρίνουν, να διορθώσουν, υπό την παρουσία των νέων και πολύ νεοτέρων αγοριών και κοριτσιών που έτσι, γι’ αυτό, μάθαιναν και ασκούσαν τη φαντασία τους, κατανοούσαν και ησύχαζαν στις αγκαλιές των μητέρων ή των φίλων, των γνωστών, των συγγενών, σχημάτιζαν και διακονούσαν στην πρώτη και τις επόμενες νοητικές εικόνες μιας συγκρότησης χώρου, χρόνου και σχέσεων όπου, έτσι μάθαιναν σιγά σιγά πού ανήκαν και τι υπηρετούσαν.

Πόλη ήταν, πολύ περισσότερο, η φυσική οικονομία, οι καλλιέργειες, οι κήποι των λαχανικών και των λουλουδιών, οι πεδιάδες και οι πλαγιές των βουνών που ως περιοχή δικαίου της ζωής φιλοξενούσε τις σύντομες ή διαρκέστερες πορείες και διαδρομές. Τη διάθεση και την εμπειρία να ασκηθούν, να ασκηθούμε και εμείς σήμερα, στην κατανόηση της φυσικής διάθεσης που υποδέχεται και ελπίζει στη μέριμνα του ανθρώπου ώστε να παραμείνει έτσι στους κύκλους των εποχών. Πόλη, φυσικά, ήταν και είναι ακόμη η ιστορία των φαινομένων. Η μεγάλη βροχή που κατέστρεψε τα αμπέλια αλλά φυτεύτηκαν ξανά, η τρικυμία που έσυρε και κατέστρεψε τα πλοία, που όμως με κοινή απόφαση και εργασία κατασκευάστηκαν ξανά. Η ανεξήγητη ξηρασία που αντιμετωπίστηκε σωστά γιατί σωστά διατηρηθήθηκαν σε αποθήκες οι τροφές για μια τέτοια στιγμή.

Πόλη ήταν και είναι ακόμη οι ξένοι που ήρθαν και έρχονται συνέχεια ώστε να προσφέρουν κάτι περισσότερο, μια παραλλαγή σημασίας και νοήματος. Να γοητεύσουν με τις σπουδαίες αφηγήσεις τους το μυαλό των νεαρών αγοριών και κοριτσιών ώστε

να επισκεφτούν και τους δικούς τους τόπους. Πόλη είναι και οι φήμες για τη ζωή, τον αγώνα και τα επιτεύγματα άλλων πόλεων που ορίζουν και διαμορφώνουν στο μέτρο που χρειάζεται τις δημόσιες συζητήσεις και πρακτικές. Που διδάσκουν και συμμορφώνουν τους πολίτες, εδώ και εκεί, μακριά, πώς και με ποιον τρόπο μπορούν να πειραματιστούν, να δοκιμάσουν, να κρίνουν και να διαλέξουν, να υπερασπίσουν, εντέλει, τα νέα και δικά τους τεχνικά και πολιτικά επιτεύγματα που εξελίσσουν την ανθοφορία τους, την εύρωστη και ειρηνική ζωή.

Στην πόλη της Θεσσαλονίκης, η κατασκευή του υπογείου σιδηροδρόμου δεν προσφέρει τίποτε από όλα αυτά.

Θα μπορούσαν όμως να προσφέρουν τα δίκτυα του επιγείου σιδηροδρόμου, των ποδηλατοδρόμων, των λωρίδων αποκλειστικής κυκλοφορίας λεωφορείων, της παραθαλάσσιας συγκοινωνίας. Θα μπορούσε να προσφέρει η βαθμιαία εξουδετέρωση του ιδιωτικού αυτοκινήτου, μια ανορθολογική, αυτοκτονική, πρακτική μίμησης και υποδούλωσης σε κενές και κοστοβόρες συμπεριφορές. Η πόλη, τα δίκτυά της, η περιφέρεια της πόλης, η γεωγραφία των οικιστικών περιβαλλοντικών ποικιλιών της, οι ακτές, οι πλαγιές των λόφων, οι όχθες των ποταμών και των καταλήξεών τους στη θάλασσα, οι όχθες των λιμνών και η ήσυχη ζωή στις κοινότητες, η ζωή και η εργασία στις καλλιέργειες, οι επισκέψεις και οι κοινές γιορτές, ο ανα-στοχασμός για τη ζωή μετά την υποχρέωση της εργασίας, οι διεκδικήσεις και οι αγώνες για την περιβαλλοντική δικαιοσύνη, τη μέριμνα που ενεργοποιείται και χαρακτηρίζει τους συλλογικούς σκοπούς και τις προθέσεις, η ενεργειακή απελευθέρωση που οδηγεί αμέσως στην πολιτική απελευθέρωση και την αυτονομία, η γενναία επιλογή της κριτικής της καθημερινότητας και το σταμάτημα της σπατάλης και της καταστροφής των φυσικών πόρων, η τοπικότητα των ενεργειών και των προτάσεων ρύθμισης του παρόντος και του μέλλοντος, δεν χρειάζονται καθόλου τον υπόγειο σιδηρόδρομο. Που εκτείνεται και ενώνει/διαχωρίζει τον κεντρικό σιδηροδρομικό σταθμό της πόλης με την περιοχή των εμπορικών κέντρων όπου συσσωρεύονται χιλιάδες αστόχαστων όντων που περιηγούν και μαρτυρούν την

αφρόντιστη σκέψη τους.

Θα επαναφέρουμε γρήγορα, έτσι πρέπει και χρειάζεται, την αισθητική στη σκέψη και τους προβληματισμούς. Θα συναντηθούμε. Ώστε να εξετάσουμε και να εξεταστούμε, να γνωριστούμε και να γνωρίσουμε τις εκτάσεις της σκέψης που έχει ήδη καρποφορήσει και διατίθεται ελεύθερα. Θα φτάσουμε, κάθε φορά σε διαφορετικό τόπο και περιοχή, οδοιπορώντας, ποδηλατώντας, επιβάτες και ασκητές στα πλοία και τα οχήματα της χαράς των επισκέψεων και των συζητήσεων.

ΣΥΝΟΨΗ

Η κατασκευή ενός τμήματος του υπογείου σιδηροδρόμου, του ανοήτου τεχνικού έργου, χωρίς καμία λειτουργική συνέπεια και υπηρεσία στις ανάγκες και τις διαθέσεις των πολιτών της πόλης της θεσσαλονίκης πρέπει να σταματήσει. Ας μείνουν τα εύρετρα της ιστορίας της πόλης (τα αρχαία!) ως αντίδωρα αυτής της σπατάλης, καταστροφής, αξίας και ενέργειας. Το έργο είναι τυπικό παράδειγμα τεχνικής-θεσμικής επίθεσης επί των υλικών πόρων του πληθυσμού της χώρας από μία μεγάλη και αρκετές μικρότερες συνοδές ομάδες εργολάβων που συνεργάστηκαν και συνεργάζονται σωστά με πολιτικούς και τεχνικούς υπαλλήλους.

Ας ξεκινήσει ο διάλογος, ας ξεκινήσουν οι συζητήσεις, ας ξεκινήσει ο σχεδιασμός των χαρτών, του νέου χάρτη, για την επίγεια και παραθαλάσσια συγκοινωνία που θα απελευθερώσει και θα δωρήσει αυτή τη στοχαστική αισθητική-φιλοσοφική απελευθέρωση στους πολίτες. Στο κέντρο, στις γειτονιές, στην περιφέρεια και την ενδοχώρα της πόλης.

Πόλη είναι το ευγενές φυσικό και ανθρωπογενές υπόβαθρο όπου εκδηλώνονται και ανθοφορούν οι τρόποι και οι διαθέσεις μας μετά την υποχρεωτική εργασία, μετά τα τυπικά της αναγκαιότητας της ζωής που οφείλουμε και αγωνιζόμαστε να μετατρέψουμε από ζωή σε συγκέντρωση σε ευτοπία σχέσεων, προσφορών, επιμέλειας και μέριμνας. Τη ζωή που δεν μπορεί να είναι ευτυχής αν δεν διαχέει, δεν δωρίζει την ευτυχία σε όλους και όλες.

Παρακάτω περιλαμβάνονται *χάρτες, εικόνες και σχόλια από πόλεις της Ευρώπης όπου εφαρμόστηκαν και εφαρμόζονται ήπιες τεχνολογικές λύσεις μετακίνησης και ανάδειξης-αποκάλυψης των ταυτοτήτων των πόλεων, των εγγύς και μακρυνοτέρων περιοχών σημασίας, των περιφερειών τους που συνδιαλέγονται και υποστηρίζουν συνεπώς αυτή και κάθε πρόσθετη ήπια κοινωνία (συγκοινωνία):*

Αστική Έρημος

Νίκος Ιωάννου

Επιστρέφοντας από τη Σόφια, είχα στο
μυαλό μου δύο εικόνες. Η μία ήταν το κέντρο της πόλης, το ιστορικό της κέντρο
με τα όμορφα κτίρια, που σου έδινε την αίσθηση του ανοιχτού. Η άλλη ήταν τα
τεράστια οικοδομικά μπλοκ που από μακριά και από κοντά σου πλάκωναν την καρδιά.
Μπαίνοντας στη θεσσαλονίκη με αυτή την τελευταία εικόνα στο μυαλό, είδα με άλλο

μάτι τις θλιβερές πολυκατοικίες στη σειρά, κυρίως στο κέντρο της πόλης.
Πράγματι, οι πολυκατοικίες των πόλεών μας, ειδικά αν είναι σαν αυτές στη
θεσσαλονίκη, δεν διαφέρουν ιδιαίτερα από αυτές του οικοδομικού σοσιαλιστικού
ρεαλισμού. Ίσως είναι λιγότερο ‘βαριές’, ωστόσο διατηρούν την αισθητική μιζέρια
του μαζικού με επιπλέον στοιχείο την προχειρότητα.

Αυτό όμως που ξεχωρίζει τις δύο
αστικές περιπτώσεις είναι η ζωή μέσα, γύρω και κάτω από τις πολυκατοικίες. Στη
μια περίπτωση, στη Σόφια, αν αποφασίσουμε να περιδιαβούμε μια περιοχή με
οικοδομικά μπλοκ, θα περπατήσουμε μια πραγματική αστική έρημο. Στην άλλη
περίπτωση, στις πυκνοκατοικημένες πολυκατοικίες του κέντρου της θεσ/κης, και
κάτω από τις πολυκατοικίες, ένας δημόσιος-ιδιωτικός χώρος, **μια αγορά**, διαβραματίζεται με χαοτικό τρόπο· σε αυτή την αγορά, όμως,
μπορεί κάποιος να νιώσει ότι βρίσκεται ανάμεσα σε ανθρώπους.

Πρόκειται για τον χαρακτηριστικό
τρόπο που διαμορφώθηκε το αστικό περιβάλλον στη μεταπολεμική Ελλάδα, με την
αγορά να εξαπλώνεται ακατάστατα παντού. Επί δεκαετίες, μέχρι και σήμερα, τα
μικρομάγαζα φυτρώνουν σαν τα μανιτάρια όπου εμφανίζεται κυκλοφορία των ανθρώπων
και γίνονται δείγμα ζωτικότητας μιας περιοχής. Ψιλικατζίδικα, καφενεία,
μπακάλικα, μίνι μάρκετ, επισκευαστήρια και κάθε είδους επιχείρηση δίνουν την
εικόνα της ζωντανής γειτονιάς, όπου μπορείς να ρωτήσεις οτιδήποτε, να

σχολιάσεις, να πιεις ή να φας κάτι. Η ζεστασιά της αστικής ζωής περιορίζεται, λοιπόν,
στη λειτουργία μιας τέτοιας αγοράς.

Θα μπορούσε, βεβαίως, ο άχτιστος
δημόσιος χώρος, η πλατεία ή το πάρκο να γίνει χώρος συνεύρεσης των ανθρώπων για
την άσκηση πολιτικών δράσεων ή δράσεων πολιτισμού και επικοινωνίας, κάτι όμως
που σπανίως βλέπουμε – εκτός από τα πρόσφατα κινήματα των πλατειών, το βλέπουμε
κυρίως σε περιπτώσεις σεισμών.

Ενώ, λοιπόν, στις πόλεις των
μεταπολεμικών σοσιαλιστικών κρατών η αστική έρημος κατασκευάζεται από το
καθεστώς για τη στέγαση και την εποπτεία των υπηκόων, στα δυτικά κράτη έχουμε
ένα προαστιακό κίνημα, όπου οι ευκατάστατοι αποχωρούν από το κέντρο της πόλης
και δημιουργούν από μόνοι τους αστικές ερήμους αμιγούς κατοικίας. Σε αυτή την
περίοδο, γεννιέται και το **εμπορικό
κέντρο**, που γίνεται το μοναδικό σημείο συνεύρεσης ανθρώπων, οι οποίοι
φυσικά φθάνουν εκεί με το αυτοκίνητό τους. Αυτή είναι η εποχή όπου πλέον το
κάθε μέλος της οικογένειας έχει το δικό του αυτοκίνητο, αφού ζει σε μία αστική
περιοχή με τεράστιες αποστάσεις που δεν περπατιούνται.

Πριν από δέκα χρόνια περίπου, ένας
φίλος μου αγόρασε σπίτι σε μία οικιστική προέκταση της Ραφήνας για να
μεγαλώσουν τα παιδιά του σε ένα πιο ανθρώπινο περιβάλλον. Εγώ έβλεπα σε αυτήν του
την κίνηση μια ευκαιρία για απόδραση από το κέντρο, έβλεπα μέρες ηλιόλουστες με

τον φίλο μου και τον γιο του σε μια βαρκούλα να ψαρεύουμε.

Όμως τα πράγματα δεν έγιναν έτσι. Ο φίλος μου καθημερινά περνάει ώρες στο αυτοκίνητο, μεταφέροντας τα παιδιά του από τα Γαλλικά στη μουσική και από εκεί στο γυμναστήριο, πέρασμα από το εμπορικό κέντρο και το βράδυ στο σπίτι. Διόλου πιο ανθρώπινο περιβάλλον από το κέντρο της πόλης, διόλου πιο ανθρώπινη ζωή και διόλου φθηνότερη.

Στην Ελλάδα, το **προαστιακό κίνημα** εμφανίστηκε κατά τη δεκαετία του 1970 και φούντωσε κατά τη δεκαετία του 1990. Ολόκληρες περιοχές του αθηναϊκού κέντρου άρχισαν να αδειάζουν, όπως τα Σεπόλια, τα Πατήσια, η Κυψέλη, το Κολωνάκι, και να παραδίδονται σταδιακά σε νέους κατοίκους. Όποιος είχε χρήματα ή τη δυνατότητα για στεγαστικό δάνειο αποχωρούσε από το διαμέρισμα του κέντρου για να μεταφερθεί στα νέα προαστιακά συμπλέγματα της απομόνωσης και της ερημιάς, σε σπίτια όμως που έδιναν την εντύπωση της αυτάρκειας. Επίσης, περιοχές ολόκληρες παραδόθηκαν στην εγκατάλειψη, όπως το Μεταξουργείο, ο Κολωνός, ο Άγιος Παύλος ενώ τα σχέδια ανάπλασής τους δεν πραγματοποιήθηκαν ποτέ. Δειλά, ένα νέο ρεύμα οικειοποίησης αυτών των περιοχών έχει εμφανιστεί, κυρίως από ανεξάρτητους παραγωγούς πολιτιστικών αγαθών κάθε είδους και αυτό είναι ένα παράδειγμα **αστικής από-ερημοποίησης**.

Αυτή η από-ερημοποίηση πραγματοποιείται με έναν ξεχωριστό, διαφορετικό τρόπο από την πεπατημένη

οικονομική μέθοδο, δηλαδή την επιχειρηματική δραστηριότητα. Στην πραγματικότητα,
έχουμε αναδημιουργία του δημόσιου-ιδιωτικού χώρου γύρω από τα κοινά αγαθά, που
έχουν σχέση κυρίως με την επικοινωνία και πρόκειται για ατομικά και συλλογικά
εγχειρήματα που αναζητούν ένα νέο περιεχόμενο. Στα χαρακτηριστικά αυτού του
περιεχομένου επικεντρώνεται το ενδιαφέρον από πολιτικής απόψεως, εφόσον έχουν
σχέση με την ανοιχτότητα, την ελεύθερη έκφραση, την ισονομία και τη δημοκρατία.

Έτσι, σε περιοχές του κέντρου της
πόλης όπως ο Άγιος Παύλος, όπου βλέπουμε μία ερημοποίηση λόγω εγκατάλειψης, εμφανίζονται
τώρα ίχνη μιας κίνησης από-ερημοποίησης, ενώ σε άλλες περιοχές όπως τα Πατήσια
(Μιχαήλ Βόδα – Αχαρνών, κλπ) η αλλαγή του πληθυσμού έγινε χωρίς να αφήσει
μεγάλο κενό, εφόσον είχε ξεκινήσει ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του ’90.

Το κίνημα των πλατειών του 2011, με
κορυφαία συνέλευση εκείνη του Συντάγματος, υπήρξε ένα φωτεινό παράδειγμα για το
πώς μπορεί να παραχθεί η πολιτική από τα κάτω, όμως η μεταφορά αυτού του
παραδείγματος στις γειτονιές έγινε με ιδεολογικά χαρακτηριστικά,
αποδυναμώνοντας, έτσι, την αναπαραγωγή του. Ιδεολογικά χαρακτηριστικά, τα οποία
περιορίστηκαν στην πολιτική των μνημονίων και στις συλλογικές κουζίνες, ενώ παράλληλα
έχουμε αθέατες ζωντανές αστικές περιοχές όπου ο δημόσιος χώρος καταλαμβάνεται
από μαφιόζικου, κουμανταδόρικου τύπου δικτυώσεις, κυρίως στον

αστικό πληθυσμό
των μεταναστών.

Μια ακόμη περίπτωση, που ίσως δεν
αποτελεί ακριβώς ερημοποίηση – εκτοπίζει όμως κάθε ιδέα δημόσιου χώρου– είναι η
περίπτωση υπερσυγκέντρωσης παραβατικής δραστηριότητας σε μία περιοχή.
Γενικότερα, η υπερσυγκέντρωση μιας δραστηριότητας στο αστικό κέντρο εκτοπίζει
τον δημόσιο χώρο, όπως συμβαίνει για παράδειγμα στο Μικρολίμανο, όπου τα
μαγαζιά κατέλαβαν εξ ολοκλήρου το λιμανάκι, ή όπως, αντιστοίχως, η
υπερσυγκέντρωση παραβατικής δραστηριότητας στην πλατεία Εξαρχείων εκτοπίζει τον
δημόσιο χώρο και τις πολιτικές/κοινωνικές δράσεις.

Στο ευρύτερο αστικό σύμπλεγμα της
Αθήνας, μπορούμε να παρατηρήσουμε την αστική έρημο σε δύο βασικές εκδοχές της: **στις εγκαταλειμμένες περιοχές και στις περιοχές αμιγούς κατοικίας.** Στην πρώτη περίπτωση, άδεια κτίρια ρημάζουν
ελκύοντας μόνο παραβατικές δραστηριότητες ή νόμιμες απαξιωμένες δραστηριότητες
όπως η πορνεία. Σε κάποιες περιπτώσεις, αυτές τις περιοχές, τις οικειοποιείται
μια νέα κοινωνική κίνηση αναδημιουργίας του δημόσιου-ιδιωτικού χώρου, από μια
νέα αγορά, που έχει ως νέο περιεχόμενο την υποχώρηση του οικονομοκεντρισμού και
την ανάδυση μιας νέας δημοκρατικής αντίληψης. Σε αυτή την κοινωνική κίνηση
πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή, επειδή αποτελεί το ζωντανό παράδειγμα για
ένα πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο δράσης, ένα πλαίσιο μετατροπής των αστικών

ερήμων (όπου είναι δυνατόν) σε δημόσιους χώρους – **αγορές δημιουργικότητας**.

Οι αγορές, που διαμορφώνονται με βάση
τη δημιουργικότητα, θα μπορούσαν ίσως να προσελκύσουν και κατοίκους στην
προσφάτως εγκαταλειμμένη περιοχή, μετατρέποντάς την σε αστική όαση. Κανένα όμως
κίνητρο δεν θα δοθεί από το καθεστώς προς αυτή την κατεύθυνση. Ούτε ένα ευρώ
δεν θα δοθεί για την αποκατάσταση των ερειπωμένων κτιρίων, όπου θα μπορούσαν να
στεγαστούν εκατοντάδες εγχειρήματα που αναζητούν στέγη. Ή να στεγαστούν
χιλιάδες άνθρωποι, οι οποίοι δυσκολεύονται με τη διατήρηση ενός σπιτιού. Μια
τέτοια επένδυση δεν θα έφερνε κανένα οικονομικό κέρδος, παρά μόνο κοινωνικό και
αυτό είναι κάτι που δεν ενδιαφέρει διόλου το καθεστώς.

Ωστόσο, η δημιουργία **Ελεύθερων Κοινωνικών Χώρων**, κοινωνικών κέντρων σε αστικές ερήμους όπου εμφανίζεται μία κοινωνική κίνηση, θα μπορούσαμε
να πούμε ότι ισοδυναμεί με το άνοιγμα μιας πόρτας στην κλειστή πόλη.
Αντιστοίχως, η δημιουργία Ελεύθερων Κοινωνικών Χώρων σε περιοχές της Αθήνας,
όπου η σύνθεση του πληθυσμού έχει αλλάξει σταδιακά τις τελευταίες δεκαετίες, θα
μπορούσε επίσης να ανοίξει την πόρτα σε μια νέα πόλη η οποία διατηρεί και
επαυξάνει την κλειστότητα της παλιάς (Πατήσια, Κυψέλη, Σεπόλια κ.λ.π.). Μιλάμε
βεβαίως για πραγματικά Ελεύθερους Κοινωνικούς Χώρους και όχι χώρους οι οποίοι
συγκροτούνται ιδεολογικά, αποκλείοντας κάποιον που βρίσκεται πέρα από την

οικεία ιδεολογία τους.

Επίσης, θα χαρακτηρίζαμε αστική έρημο
και μια περιοχή με εγκαταλειμμένα βιοτεχνικά ή βιομηχανικά κτίρια. Ακόμη, θα
μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε αστική έρημο ένα και μόνο βιοτεχνικό ή βιομηχανικό
κτίριο, όταν αυτό καταλαμβάνει μία μεγάλη έκταση, είτε βρίσκεται στον Ταύρο
είτε στην Κάτω Κηφισιά. Πρόκειται για κτίρια που δεσμεύουν αστικό έδαφος και τα
οποία θα μπορούσαν να γίνουν κοινό έδαφος, όπου θα πραγματοποιούνταν νέα
παραγωγικά και πολιτιστικά σχέδια σε πειραματική εφαρμογή. Σε καμία περίπτωση
όμως το καθεστώς δεν θα έδινε ούτε ένα ευρώ για τη δέσμευση και την
αποκατάσταση αυτών των κτιρίων, προκειμένου να αποδοθούν σε εγχειρήματα μικρού
μεγέθους και με μικρό οικονομικό κύκλο.

Φυσικά, δεν πρόκειται απλώς για
αστικά ή πολεοδομικά κενά που μπορεί να δημιουργούνται λόγω εγκατάλειψης ή
κατάρρευσης των κτιρίων. Πρόκειται για αστικές ερήμους που δημιουργούνται από
την έλλειψη αστικής ζωής, ακόμη και όταν αυτή η αστική ζωή ήταν περιορισμένη σε
έναν μόνο τομέα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, την παραγωγή. Φυσικά δεν θα είχε
κανένα νόημα η επιστροφή στην παλαιότερη χρήση των εγκαταλειμμένων βιομηχανικών
κτιρίων ή γενικότερα αστικών περιοχών που πέρασαν στην εγκατάλειψη. Επρόκειτο
σαφώς για ένα κομμάτι του αστικού οικοσυστήματος που διαλύθηκε και στη θέση του
δημιουργήθηκε η αστική έρημος με την έννοια της απουσίας

αστικής ζωής.

Απουσία αστικής ζωής, άλλωστε, δεν έχουμε μόνο σε εγκαταλειμμένες περιοχές, αλλά και σε κατοικημένες, όπως είπαμε, και αυτό αποτελεί τη δεύτερη εκδοχή της αστικής ερήμου. Ανεξάρτητα από τον χωροταξικό σχεδιασμό μιας πόλης ή μιας αστικής περιφέρειας όπως είναι η Αθήνα, οι άνθρωποι οι ίδιοι είναι αυτοί που δίνουν στην πράξη σε μία περιοχή τον χαρακτήρα της αμιγούς κατοικίας.

> ***Πρόκειται, δηλαδή, για συγκεκριμένο κοινωνικό ρεύμα της αποστειρωμένης οικογενειακής ή ιδιωτικής ζωής, μακριά από την αστική πολυποικιλότητα και πολυπλοκότητα του κέντρου μιας μητρόπολης.***

Ενσαρκώνεται, λοιπόν, αυτή η αποστειρωμένη φαντασίωση σε αστικές περιοχές, στις οποίες, αν αναγκαστείς να περπατήσεις, θα δυσκολευτείς, θα διψάσεις και δεν θα βρίσκεις ούτε περίπτερο, ενώ οι βρύσες θα καταβρέχουν τα γκαζόν πίσω από χαμηλούς φράχτες, όπου δεν θα μπορείς να πλησιάσεις γιατί θα σου γρυλίζουν εκπαιδευμένα μαντρόσκυλα, ενώ ο καλοκαιρινός ήλιος θα σε σφυροκοπά στο αμόνι ποιας ερήμου; Κι αν σαν από μηχανής θεός εμφανιστεί κάποιο ταξί και έχεις χρήματα, θα το πάρεις με αγωνία λέγοντας: «Στον πλησιέστερο σταθμό Μέσων Μαζικής Μεταφοράς! Στον πολιτισμό!».

Αν βρεθεί, λοιπόν, κανείς σε μια προαστιακή περιοχή αμιγούς κατοικίας θα νιώσει την απουσία της αστικής ζεστασιάς

και της ευχέρειας να πει «ένα νεράκι, παρακαλώ» σε κάποιο καφενείο ή να βρει
μια βρύση, μια δημόσια βρυσομάνα, από αυτές που έχουν γενικότερα εξαφανιστεί
από τις πόλεις, ίσως προς χάριν του εμφιαλωμένου νερού και της αίσθησης της
πεζής ατομικότητας που αυτό προσφέρει. Η αστική περιοχή αμιγούς κατοικίας που
προκαλεί στον πεζό διαβάτη τέτοια κόπωση είναι μια αστική έρημος.

Μπορεί να χαρακτηριστεί ως χωριό
ύπνου και οικογενειακής ζωής, ως αστική περιοχή όμως δεν είναι παρά μια αστική
έρημος. Κάποιες φορές κάτοικοι παρόμοιων περιοχών βρίσκονται στο προσκήνιο
τοπικών περιβαλλοντικών κινημάτων, που είναι σπουδαία ευκαιρία για την
επανακοινωνικοποίησή τους. Κοινωνικές κινήσεις αυτού του είδους ρηγματώνουν τα
όρια της αστικής ερήμου, τα οποία όρια υπήρξαν πρώτα ως φαντασίωση, έπειτα
πραγματώθηκαν και έγιναν πλέον μέρος της μορφής της πόλης· γιατί η πόλη, όπως και να το
κάνουμε, είναι μεν οι άνθρωποι, αλλά οι άνθρωποι της δίνουν και μια μορφή.

Βεβαίως, αυτό που πρέπει να
παραδεχτούμε, είναι ότι η φαντασίωση μιας αποστειρωμένης αστικής ζωής, η
φαντασίωση μιας αστικής ερήμου, στην πραγματικότητα μοιάζει σαν η εξέλιξη μιας
φυσιολογικής άρνησης των ανθρώπων να υποστούν τις αρνητικές πλευρές της αστικής
ζωής, γιατί είναι κοινά αποδεκτό ότι η αστική ζωή, πέρα από τα θετικά της, έχει
και αρνητικά, που πιθανόν να δημιουργούν τεράστιες ανασφάλειες

στους ανθρώπους.

Θα είχε ενδιαφέρον να δούμε πώς ο δημόσιος-ιδιωτικός χώρος της πόλης καταλαμβάνεται πολλές φορές από παραβατικές συνομαδώσεις εφήμερης και χαλαρής μορφής ή και πιο μόνιμες, μαφιόζικου τύπου. Θα είχε ενδιαφέρον να δούμε πώς αυτού του είδους η παραβατική αστική ζωή υπερισχύει του δημόσιου λόγου και της δημιουργικότητας.

Παρατηρώντας συγκεκριμένες περιπτώσεις στην Αθήνα, όπως είναι το πάρκο Κύπρου και Πατησίων, το πάρκο Ναυαρίνου, η πλατεία Εξαρχείων, το Πεδίον του Άρεως, κτλ., διακρίνουμε την ταχύτατη και βίαιη κατάληψη των ανοιχτών αυτών χώρων από τις ναρκοπιάτσες και ό,τι αναπτύσσεται γύρω τους. Πρόκειται για μια μάχη διαρκείας, μια μάχη που δεν σταματάει ποτέ, μια μάχη ακόμη και για το τελευταίο τετραγωνικό ζωτικού χώρου στις πιάτσες της μητρόπολης. Η δραστηριότητα που τελικά καταλαμβάνει τον χώρο είναι δραστηριότητα ασταμάτητη, με ροή ποταμού. Η δύναμη του κέρδους, η δύναμη του ρόλου, η δύναμη των εναλλασσόμενων πελατών γίνονται μέρος μιας κανονικότητας. Οι διαχειριστές αυτής της κανονικότητας οι οποίοι μπορεί να είναι ναρκέμποροι, προαγωγοί κτλ., γίνονται κάτι σαν δήμαρχοι και δικαστές της κάθε πιάτσας ή της περιοχής που ελέγχουν.

Δεν θα μπορούσαμε ποτέ να ισχυριστούμε πως η παραπάνω περιγραφή δίνει την εικόνα της ιδανικής αστικής ζωής. Ωστόσο, θα πρέπει να παραδεχτούμε πως η απουσία της

‘ιδανικής’ αστικής
ζωής ή τέλος πάντων η απουσία της δημιουργικής αστικής ζωής, αφήνει ανοιχτό
χώρο, χώρο ελεύθερο προς κατάληψη από οποιαδήποτε δραστηριότητα παράγεται και
αναπαράγεται ακριβώς λόγω αυτής της απουσίας. Και εδώ δεν μπορούμε να
χαρακτηρίσουμε ως αστική έρημο μια αστική περιοχή κατειλημμένη από παραβατικές
δραστηριότητες, ωστόσο, η απουσία της δημιουργικότητας φέρνει στην επιφάνεια
σημάδια ερημοποίησης, όπως συμβαίνει και σε περιπτώσεις **αστικής ‘μονοκαλλιέργειας’**, δηλαδή ανάπτυξης ενός μόνο ξεχωριστού
τομέα.

Αστική έρημος, λοιπόν, δεν είναι τα
αστικά πολεοδομικά κενά που με κάποιο τρόπο θα μπορούσαν να γεμίσουν με αστική
ζωή. Η αστική έρημος είναι φαινόμενο που κάποιες φορές εξαπλώνεται ασταμάτητα. Δεν
έχει να κάνει με ταξικές διαφορές, ούτε με πολιτισμικές διαφορές, αλλά έχει να
κάνει με την εν γένει απουσία της αστικής ζωής στις περιπτώσεις της αμιγούς
κατοικίας και των εγκαταλειμμένων κτιρίων και περιοχών, ενώ στις άλλες
περιπτώσεις έχει να κάνει με την υποκατάσταση μιας δημιουργικής αστικής ζωής
από μια παραβατικού και κυριαρχικού τύπου αστικότητα.

Θα άξιζε τον κόπο να περιπλανηθούμε
στα αχανή αστικά συμπλέγματα του καιρού μας, ανιχνεύοντας τις κοιλάδες των
αστικών ‘οικοσυστημάτων’ μας, ανιχνεύοντας τις αστικές ερήμους στα προάστια
αλλά και down town, ανιχνεύοντας την

ερημοποίηση αλλά και την από-ερημοποίηση, αναζητώντας τις αστικές οάσεις.

Ιδού, τεράστια η πόλη. Ιδού, τεράστιο και το πήδημα.

Το παρόν κείμενο δημοσιεύεται στο τεύχος της Βαβυλωνίας #20

ΠΟΛΕΙΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΕΝΕΣ στον χώρο, στον χρόνο & στις συλλογικές σχέσεις

Ιορδάνης Στυλίδης

Αναπληρωτής καθηγητής του τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου θεσσαλίας, συγγραφέας και εικαστικός ακτιβιστής.

Οι πόλεις σχεδιάζονται από την αρχή της Ιστορίας. Οι πρωτεργάτες κατασκευαστές των πόλεων, τολμηροί τεχνίτες και τεχνικοί της μορφής και της σύνθεσης, έμπειροι από τη διαρκή δοκιμή, επιλογή και μεταφορά γνώσης, διόρθωναν συνεχώς κάθε αδυναμία ακολουθώντας με επιμέλεια τους αλλεπάλληλους ιστορικούς μετασχηματισμούς, στρατηγικούς, πολιτικούς και οικονομικούς, αλλά και τις συνεχείς και επιβεβλημένες αναγκαιότητες που εξέδιδε το περιβάλλον.

Το μέγεθος των πόλεων, η ακριβής τοποθεσία στη γεωγραφία και η συσχέτιση με το φυσικό υπόβαθρο και τις παροχές του, το μέγεθός τους και ο ακριβής προσανατολισμός, οι υπάρχουσες τεχνολογίες κατασκευής και υποστήριξης των αναγκών του πληθυσμού, οι σχέσεις του δημόσιου με τον ιδιωτικό χώρο εκφράσεων και εκδηλώσεων, οι εμπορικοί δρόμοι αλλά και τα

δίκτυα επικοινωνίας και μεταφορών δεν ήταν τυχαίες ή άτακτες επιλογές αλλά ακολουθούσαν μια αυστηρή και τακτική μέθοδο και πειθαρχία που, φυσικά, διορθωνόταν συνεχώς καθώς εξελισσόταν τόσο τεχνικά όσο και κοινωνικά. Υπήρξαν στιγμές στην ιστορία που οι πόλεις αν και ήταν σχεδιασμένες και ανθεκτικές, κατέρρεαν και εξαφανίζονταν είτε από την απρόβλεπτη και ραγδαία μεταβολή μιας φυσικής συνθήκης, όπως η έλλειψη νερού, είτε από την επιθετική ανθρώπινη δραστηριότητα όπως ο πόλεμος, η αλλαγή των εμπορικών διαδρομών ή η εξάντληση των αποθεμάτων πρώτων υλών.

Τα μεγέθη των πόλεων έως την έναρξη της βιομηχανικής επανάστασης ήταν περιορισμένα και η γενική συμπεριφορά και σχέση τους με το φυσικό πεδίο επηρεαζόταν και ακολουθούσε την αναγκαία κάθε φορά ισορροπία. Ας σημειωθεί εδώ πως η εδραίωση μιας πόλης χρειαζόταν να ταιριάζει ακριβώς στη φυσική θέση που ευνοούσε εξαιρετικά ένα δίκτυο μεταφορών, στο πλωτό ποτάμι, την ακτή, τις όχθες μιας μεγάλης λίμνης αλλά και το φυσικό ανάγλυφο που επέτρεπε τη σύγκλιση σε ένα σημείο πολλών σημαντικών εμπορικών δικτύων.

Η πόλη Παλμύρα, είναι ένα παράδοξο παράδειγμα πόλης που ενώ βρίσκεται στο κέντρο ερήμου δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε επειδή χρειαζόταν να παραλαμβάνει, να συντηρεί και να υποστηρίζει την εμπορική κίνηση από την Άπω Ανατολή προς την Ευρώπη. Ιδρύθηκε και ρύθμισε την ευημερία της ως κορυφαία εμπορική αγορά και κέντρο ανταλλαγών προϊόντων και τεχνολογίας, φιλοσοφικών, θρησκευτικών και τεχνικών αλληλο-επιρροών. Οι πόλεις υποστήριζαν εξαιρετικά τους κατοίκους τους κατασκευασμένες, επιπλέον, ως οχυρά και στρατιωτικές βάσεις. Χρειάζονταν και συντηρούσαν κάθε ιδιότητα, συμπεριφορά και πίστη των κατοίκων τους.

Η κινητικότητα των ανθρώπων σε μεγάλες αποστάσεις έως τη βιομηχανική επανάσταση ήταν σχεδόν ανύπαρκτη εκτός από τις στρατηγικές μετακινήσεις στρατευμάτων είτε για εισβολές και επέκταση είτε για τη διατήρηση της οντότητας των αυτοκρατοριών. Παρά το γεγονός της **περιορισμένης μετακίνησης**,

οι εντονότατες εμπορικές συναντήσεις και συνδιαλαγές διασφάλιζαν τόσο την άνθιση του εμπορίου όσο και τη συνεχή τροφοδοσία των πόλεων, των διοικητικών ελίτ και των ιερατείων με ποικιλίες προϊόντων αλλά και την εκδιδομένη τεχνογνωσία, τη θεωρία και τα κείμενα ειδικών αναλυτικών περιγραφών και στοχαστικών διαθέσεων σημασίας.

Σημαντική πολιτική και ανθρωπογεωγραφική διαφορά στην ανάπτυξη των πόλεων κατά τη βιομηχανική εποχή ήταν η βίαιη συγκέντρωση του αγροτικού πληθυσμού και οι μαζικές μετεγκαταστάσεις που άλλαξαν ραγδαία τους υπάρχοντες πυρήνες πόλεων, μετατρέποντάς τους σε άναρχες και ανεξέλεγκτες ανόητες περιοχές υπερ-συγκέντρωσης ανθρώπων που ζούσαν, τότε αλλά και τώρα, σε διαφορετικές περιοχές αλλά υπό τις ίδιες κτηνώδεις οργανώσεις και επιβολές σχέσεων, κυριολεκτικά γύρω -οπωσδήποτε μέσα- στα εργοστάσια σε αθλιότατες συνθήκες, χωρίς την παραμικρή υποστήριξη των ειδικών και γενικών αναγκών της εύφορης συλλογικής ζωής.

Η κορυφαία αυτή στιγμή της εκδήλωσης του τεχνικού πολιτισμού, η βιομηχανική επανάσταση, που φάνηκε πως θα άλλαζε ριζικά την παγκόσμια ιστορία αναβαθμίζοντας εξαιρετικά κάθε κοινωνική αλλά και τεχνική λεπτομέρεια της ζωής, δεν οδήγησε σε αυτή την κατεύθυνση. Αντιθέτως, μετέτρεψε σύντομα αυτά τα ουσιώδη, ζωτικά δικαιώματα της ανθρώπινης ανάπτυξης και δυνατής συνεργασίας, σε εμπορικά προϊόντα, προϊόντα χειρισμού και υποταγής των ανθρώπων σε ένα και πολλαπλά συστήματα φτωχής ή χειραγωγημένης ιδεοληπτικής σκέψης και υποταγής που, εντέλει, έως σήμερα, καταστρέφουν συστηματικά κάθε απόπειρα στοχαστικής αφύπνισης και ευφυούς συνεργασίας των ανθρώπων, πολιτών και κατοίκων των πόλεων αλλά και των άμεσα διασυνδεδεμένων περιφερειακών ημι-αστικών και αγροτικών πυρήνων ζωής, σε ένα και πολλαπλά προγράμματα συντονισμένης παραγωγής και διάθεσης κάθε και όλων των αναγκαίων και ακόμη περισσοτέρων εφοδίων, πνευματικών και υλικών, για την εύρωστη, χαρούμενη και συλλογική πλεγμένη ζωή τους όπως και για την ζωή των επερχομένων γενεών.

Τέτοια προϊόντα ήταν και είναι ακόμη η κατοικία, η υγειονομική συνέπεια και η ιατρική μέριμνα, η διατροφική επάρκεια και η υπεράσπιση των καλλιεργειών, η υψηλοτάτη ποιότητα των υλικών χαρακτηριστικών του περιβάλλοντος χώρου, η υποστήριξη, η συμπαραγωγή και η διαρκής εξέλιξη των επιστημονικών, τεχνικών και ιδεολογικών αναζητήσεων, των πρακτικών εφαρμογών και των διευθετήσεων των σημασιών και των αποτελεσμάτων τους ως απαραιτήτων υποβάθρων της συλλογικής και αλληλέγγυας ζωής.

> ***Σημαντικές πόλεις στον πλανήτη, από το μέσον του εικοστού αιώνα και μετά, διερράγησαν, χάνοντας κάθε σχέση και ισορροπία με το άμεσο και ευρύτερο περιβάλλον τους.***

Εκτάθηκαν ανεξέλεγκτα και μετασχηματίστηκαν σε απέραντες ανεξήγητες επικράτειες παγιδευμένες, χωρίς νόημα, στις στρατηγικές του μηχανοκινήτου μοντέλου αναγνώρισης και ερμηνείας-προσέγγισής τους (βιομηχανίες αυτοκινήτων), όπως επίσης και στη θηριωδία της οικοδομικής κατάκτησης και τη διαμόρφωση των εδαφών, καθώς ο οικονομικός τομέας των υπηρεσιών (βιομηχανία υπηρεσιών) προκάλεσε ακόμη μεγαλύτερη συγκέντρωση πληθυσμών από την εποχή της πρώτης βιομηχανικής επανάστασης.

Οι εκτεινόμενες, ανεξέλεγκτες σε κάθε σχεδιασμό και προγραμματισμό, πόλεις δεν μπορούσαν, πλέον, να συγχρονιστούν με τα αναγκαία συστήματα υποδομών που αποτελούσαν υποχρέωση του τοπικού διοικητικού (κρατικού) μηχανισμού. Έτσι, άρχισαν **να αποσυντίθενται πολιτικά και κοινοτικά** (γειτονιές, δημοτικά διαμερίσματα) με αποτέλεσμα πολλές περιοχές της επικράτειάς τους να μην απολαμβάνουν καμμία υπηρεσία υποδομής, υγιεινής, υδροδότησης και συντήρησης. Τα τεχνικά και πολιτισμικά αυτά κενά υπηρεσιών, την τεχνική ή πραγματική αδυναμία ανταπόκρισης και εξυπηρέτησης των δικαιωμάτων των πληθυσμών σε συγκέντρωση και υπερ-συγκέντρωση, κάλυψε η δράση ιδιωτικών επιχειρήσεων που χρηματοδότησαν την πραγματοποίησή τους μεταβάλλοντας, στη συνέχεια, τη διάθεσή τους σε εμπορικό προϊόν.

Φυσικά, αυτό συνέβη σε ορισμένες περιοχές του πλανήτη όπου υπήρχαν ισχυρές θεσμικές-συνταγματικές ρυθμίσεις και δυνατές ανταποκρίσεις των πολιτών. Σε άλλες περιοχές, σε ηπείρους ολόκληρες, οι πολυεθνικές εταιρίες και οι τοπικοί πολιτικοί και στρατιωτικοί πυρήνες των διοικητικών ελίτ **κατέλαβαν** τα εδάφη και τις πλουτοπαραγωγικές πηγές και, σε ορισμένες περιπτώσεις, μετέτρεψαν ολοκλήρους πληθυσμούς σε υπηκόους και δούλους χωρίς κανένα δικαίωμα στα προφανή, στην Ευρώπη, στις Η.Π.Α. και στον Καναδά, αλλά και σε διάσπαρτους γεωγραφικούς αστικούς πυρήνες, δικαιώματα συλλογικής ευμάρειας και αλληλέγγυας ζωής.

Οι πόλεις, εντέλει, σταμάτησαν να επιτελούν και να υποστηρίζουν την εξαιρετική της δυνατότητάς τους λειτουργία όπου, όπως θα έπρεπε, οι πολίτες, κοινοτικοί συνδιαχειριστές, στις μικρές και μικρότερες αστικές περιοχές τους, αλληλέγγυοι αγωνιστές των ζητημάτων τους χρειαζόταν να ρυθμίζουν και ρύθμιζαν συλλογικά καθεμία και όλες τις υποθέσεις τους. Οι συζητήσεις και οι απόπειρες μελετών και δημοσίων προτάσεων για την αναθεώρηση και διευθέτηση, την υιοθέτηση και την εφαρμογή των νεοτερισμών του χώρου, του χρόνου και των σχέσεων εξουδετερώθηκαν. Οι πόλεις έγιναν έρμαια των ιεραρχημένων συστημάτων εξουσίας που συνδέθηκαν αδιάσπαστα με τις οικονομικές ολιγαρχίες, που εκμεταλλεύονται εμπορικά τις εκτάσεις τους. **Οι πόλεις μεταβλήθηκαν και, έκτοτε, ερμηνεύονται και χειραγωγούνται ως πεδία άσκησης εργολαβικών επενδύσεων και εμπορικών διακανονισμών.** Σε εμπορεύματα.

Καθώς διαμορφώνουμε και διαμορφωνόμαστε από την εμπειρία του εικοστού πρώτου αιώνα, τόσο η εγκατάσταση όσο και η διασπορά των ωφελημάτων του ψηφιακού πολιτισμού και της δημοκρατικότερης από ποτέ επικοινωνίας όσο και τα τεχνικά επιτεύγματα της μηχανικής και της τεχνολογίας (συγκοινωνίες, κατασκευές υποδομών, τεχνικά αντικείμενα της καθημερινής ζωής) απέδωσαν και αποδίδουν ακόμη και συνεχώς τα οφέλη τους.

Εργαλεία αλλά και κορυφαίες στην ιστορία δυνατότητες ταχείας και ευέλικτης σύστασης ομάδων σκέψης, συννενόησης και δράσεων,

φαίνεται να ορίζουν την επανεκκίνηση τόσο της κριτικής ανάγνωσης της αστικής υπόθεσης και των ιδεολογικών παραθέσεών της όσο και την απόρριψη των εγκληματικών ανορθολογικών τακτικών κατασπατάλησης δημοσίων πόρων από τα εργολαβικά επενδυτικά καρτέλ. Την επιδίωξη και τη συλλογική παραγωγή νέων ιδεών που αμέσως μπορούν να εκτεθούν παιδαγωγικά, να συζητηθούν, να δοκιμαστούν και να εφαρμοστούν καθώς τυχαίνουν της ενθουσιώδους αποδοχής, στον χρόνο και τον χώρο, μέγαλων αριθμών πολιτών που αναγνωρίζουν τη σημασία τους και διαθέτουν τις δυνατότητες και τις προθέσεις για την πραγματοποίησή τους αλλά και για τη συνεχή κριτική παρακολούθησή τους.

Η εξαιρετική ποιότητα σχεδιασμού και τέλειων ρυθμίσεων των σχέσεων του αστικού χώρου και των συλλογικών εκφράσεων και συμπεριφορών, που καθορίζει ακριβώς το νόημα της πόλης, αποτελεί το ερευνητικό και εφαρμοσμένο πρόταγμα της στοχαστικής δράσης σε πολλαπλές πειθαρχίες της επιστημονικής δράσης. Τόσο στα πανεπιστήμια όσο και στις τακτικές και έκτακτες ομάδες σκέψης και δράσης πολιτών, παράγονται και προσφέρονται ποικιλίες προτάσεων για την ουσιαστική παραγωγή και τη διευθέτηση του αστικού νοήματος.

Ταυτόχρονα, οι μικρές και μεγαλύτερες ενότητες αστικών περιοχών υφίστανται τα άτακτα αποτελέσματα των εισβολών στρατηγικών ομάδων ιδιωτών, ξένων στις κοινοτικές αστικές συλλογικές διαθέσεις, που όμως, εξαιτίας της θεσμικής δυνατότητας (νομικό υπόβαθρο ρυθμίσεων πράξεων και πρακτικών) επεμβαίνουν και διαρρυθμίζουν ή απορρυθμίζουν τις λειτουργίες τμημάτων των πόλεων ώστε να επιτύχουν την ανωτάτη δυνατή κερδοφορία των επεμβάσεων-επενδύσεών τους.

Οι συγκεντρωμένοι πληθυσμοί των πόλεων αδυνατούν, έως τώρα, να αναδειχτούν πολιτικά και στοχαστικά ώστε να μελετήσουν, να αναγνωρίσουν και να εκφράσουν τις ανάγκες και τα αιτήματά τους, να διαλέξουν τα κείμενα -υποθέσεις και εκθέσεις ιδεών- όσο και τις απαραίτητες αναπαραστάσεις τους, για τους τρόπους και τις χωρικές εκφράσεις της ζωής τους. Μια τέτοια στρατηγική δράσης χρειάζεται, φυσικά, την εμπλοκή των πολιτών στην

πειθαρχημένη μελέτη των ποικίλων προτάσεων, την κριτική της ιστορίας της αστικής εξέλιξης, κάθε πόλης χωριστά, την αποκρυπτογράφιση και αποκάλυψη των μηχανισμών διαμόρφωσης και κατοχής του αστικού και περι-αστικού χώρου από τη θεσμική επικυριαρχία νομικών σχέσεων που, φυσικά, είναι ορισμένη από τη δυνατή συμπλοκή των χειριστών των δημοσίων θεμάτων, των ιδιοκτητών εδάφους-χώρου και των εργολάβων εκτελεστών των διευθετήσεων (…όπως, οι εξευγενισμοί γειτονιών ή ευρυτέρων περιοχών).

Επιχειρώντας μια ανάγνωση της ιστορικής εξέλιξης της πόλης της θεσσαλονίκης και του συσχετισμού των ιστορικών σταδίων της εξέλιξής της με την ποικιλία των φυσικών, πολιτικών και οικονομικών παραγόντων που οδήγησαν στη μεταμόρφωση της διαθέσιμης έκτασής της, χρειάζεται να αναφέρουμε τόσο το παράδειγμα της εξάλειψης της εδαφικής ταυτότητας των στρατηγικών στοιχείων της έκφρασης του ανάγλυφου της πόλης, όπως τα ρέματα, που εξαλείφθηκαν, ισοπεδώθηκαν, ώστε να δεσμευτούν και να διαμορφωθούν οι εκτάσεις τους σε επιφάνειες, σε γεωμετρικά εμβαδά, οικοδομήσεων.

Χρειάζεται να αναφέρουμε την **καταστροφική μετεξέλιξη του ιπποδαμείου υποβάθρου της**, που τόσο σωστά προσανατόλισε ο πρώτος σχεδιαστής της, ώστε να υποστηρίξει καθένα και όλα τα πρώτα και τα ύστερα οικοδομήματα της συνεπούς εξέλιξής της, με τον φυσικό αερισμό και ηλιασμό τους, σε κατειλημμένα εδάφη επικυριαρχίας του αυτοκινήτου. Παράλληλα, η έξοχη φυσική έκταση του θερμαϊκού κόλπου μπορούσε να υποστηρίξει τη θαλάσσια και παραθαλλάσια συγκοινωνία τόσο στην περίμετρο του κόλπου όσο και με τις εγγύς πόλεις σε μία ακτίνα ικανή για την πλεύση των τεχνικά απαραιτήτων σκαφών. Χρειάζεται, εντέλει, να αναφέρουμε την καταστροφική επιλογή ενός μικροτάτου πολυδαπάνου δικτύου υπογείου σιδηροδρόμου (μετρό). Αντιθέτως, το ήδη προ πολλού εγκαταστημένο, έως λίγο μετά τον Β’ΠΠ, επίγειο σιδηρόδρομο (τραμ) θα μπορούσε να υπερκαλύψει τόσο την πόλη και κάθε γειτονιά της όσο και τις μικρές και μεγαλύτερες πόλεις σε μία μέση απόσταση, συμβάλλοντας τόσο στην

αποσυμφόρηση της πόλης και την επάνοδο χιλιάδων πολιτών ομήρων της εργασιακής ανάγκης τους, στις κοινότητες της άμεσης περιφέρειάς της όσο και στην ολοκλήρωση ενός πλήρους, συνεκτικού και λειτουργικού δικτύου συλλογικών μεταφορών. Ένα δίκτυο που θα αναβάθμιζε οικονομικά, πολιτικά και πολιτισμικά την ευρύτερη περιοχή των ομόρων διοικητικών επικρατειών (Χαλκιδική, θεσσαλονίκη, Σέρρες, Κιλκίς, Ημαθία, Πέλλα) καθώς θα διέθετε τη γεωγραφική και πολιτισμική σημασία της στο πλέγμα των κοινών συστάσεων σημασίας τους.

Με τα προαναφερθέντα 3 παραδείγματα επιχειρώ να διευκρινίσω τη σπουδαιότητα, αρνητική και θετική, όπως συμβεί, των στρατηγικών τεχνικών επιλογών επί του φυσικού υποβάθρου (στο έδαφος, στο υπέδαφος, στη θάλασσα), που εξελίσσουν υπέροχα ή υπονομεύουν την αστική ζωή, τις συλλογικές σχέσεις σε χώρο και χρόνο.

Από αυτές τις αποφάσεις **απείχαν παντελώς οι πολίτες της πόλης**, των ομόρων δήμων και κοινοτήτων, των μακρινοτέρων αστικών και περι-αστικών σχηματισμών στην ύπαιθρο χώρα. Πολίτες πνευματικά ισχυροί, εκπαιδευμένοι στη σκέψη και στις τακτικές των διεκδικήσεων, τόσο για τα ειδικά ζητήματα της εξέλιξης της πολεοδομικής ανάπτυξης όσο και στην ποικιλία των πολλαπλών και συνδυασμένων ζητημάτων ιδεώδους συλλογικής εύρωστης ζωής.

Αντιθέτως, η πόλη υποτάχθηκε **στη βία των ειδικών** αλλά και των διευθυντών των διαθέσεων και των υποχρεώσεών τους. Φαίνεται, πλέον, πως το πλήρες πλέγμα σχέσεων μεταξύ των πολιτών και των κάθε φορά αντιπροσώπων διευθυντών των υποθέσεών τους, πολιτικών και τεχνικών ειδικών, έχει εξελιχθεί σε κατασταλτικό μηχανισμό επιβολής ανορθολογικών οικονομικών επιβαρύνσεων. Αυτός ο μηχανισμός που ενώνει, συγκρατεί και συνδυάζει τα συμφέροντα εργολάβων δημοσίων έργων, πολιτικών υποκειμένων και μικρο-ομάδων ειδικών συμφερόντων, επικρατεί και υποτάσσει τις πόλεις και τις άμεσες επικράτειες των ζωτικών εκδηλώσεών τους, την ύπαιθρο χώρα αλλά και τα μικρά και γενικά δίκτυα επικοινωνιών και συγκοινωνιών στις διαθέσεις του.

Η μόνη δυνατή απάντηση είναι η συλλογική, ταχεία και πλήρης εξέλιξη της πνευματικής μεταμόρφωσης των πολιτών κατοίκων, αναγνωστών, εφαρμοστών και διαμορφωτών των διαθέσεών τους. Η εννόηση και η υπεράσπιση του χώρου και του χρόνου των υποθέσεών τους. Της δικής τους πόλης που δεν είναι, πλέον, η περιορισμένη και ευκρινής στη συνάφειά της, επικράτεια των ιστορικών παραδειγμάτων, αλλά ένα και πολλά στη διασύνδεσή τους συστήματα αλληλεπιτιθέμενων συστάσεων σημασίας και νοήματος που χρειάζεται να εννοηθούν και να υπερασπιστούν στο διηνεκές τους.

Το παρόν κείμενο δημοσιεύεται στο τεύχος της Βαβυλωνίας #20

Forensic Architecture & Eyal Weizman στο B-FEST | Η Αρχιτεκτονική του Πολέμου: Πόλεις, Βία & Εντοπισμός (Βίντεο)

Η Forensic Architecture και ο ιδρυτής της Eyal Weizman βρέθηκαν μεταξύ των ομιλητών της Βαβυλωνίας τον περασμένο Μάιο στο B-FEST 7, όπου και παρουσίασαν συγκεκριμένα ευρήματα και αποτελέσματα των ερευνών τους. Οι ίδιοι έγιναν ευρέως γνωστοί στο ελληνικό κοινό προσφάτως έπειτα από τη μελέτη και την παρουσίαση της τεχνικής τους έκθεσης για το χρονικό της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα.

Παρακάτω δημοσιεύεται το πλήρες βίντεο της ομιλίας τους που

διεξήχθει στις 26/05 στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών στα πλαίσια του B-FEST με θέμα: “**Η Αρχιτεκτονική του Πολέμου: Πόλεις, Βία & Εντοπισμός”** με ομιλητές τους:

Eyal Weizman (αρχιτέκτονας, Goldsmiths, παν/μιο του Λονδίνου)
Χριστίνα Βαρβία & Στέφανος Λεβίδης (Forensic Architecture)
Σπύρος Τζουανόπουλος (περ. Βαβυλωνία)

Η Forensic Architecture είναι μία ανεξάρτητη ερευνητική ομάδα, η οποία χρησιμοποιεί εργαλεία της αρχιτεκτονικής για να εντοπίσει στον χώρο κρατικά εγκλήματα. Χρησιμοποιώντας σύγχρονες τεχνολογίες επιτήρησης και εντοπισμού, χαρτογράφησης και ανάλυσης του χώρου «**αντιστρεφει» το βλέμμα και τη χρήση τους**, από εργαλεία κρατικής βίας σε αποδείξεις των κρατικών, πολιτικών, περιβαλλοντικών εγκλημάτων και παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι αποδείξεις αυτές παρουσιάζονται στη δημόσια σφαίρα σε πολιτικά και νομικά φόρα ενώ χρησιμοποιούνται συχνά από δικαστήρια, διεθνείς οργανισμούς και οργανωσεις υπεράσπισης ανθρ. Δικ/των.

Ο Eyal Weizman είναι Ισραηλινός βραβευμένος αρχιτέκτονας, καθηγητής Χωρικού & Οπτικού Πολιτισμού, διευθυντής του Ερευνητικού Κέντρου Αρχιτεκτονικής στο Goldsmiths, παν/μιο του Λονδίνου. Ιδρυτής της ανεξάρτητης ερευνητικής ομάδας Forensic Architecture. Συγγραφέας πολλών βιβλίων με κύριο ενδιαφέρον την αρχιτεκτονική ως πολιτική παρέμβαση και τον ρόλο της πειθαρχίας στο σύγχρονο αστικό πεδίο πολέμου. Ιδρυτικό μέλος της ομάδας Decolonizing Architecture Art Residency στη Δυτική Όχθη της Παλαιστίνης.

Μεταξύ των βιβλίων του Eyal Weizman βρίσκεται το πρόσφατο Forensic Architecture: Violence at the Threshold of Detectability (2017) καθώς και τα Hollow Land: Israel’s Architecture of Occupation, The Conflict Shoreline: Colonialism as Climate Change, Mengele’s Skull. Στα ελληνικά κυκλοφορεί το Μέσα από τοίχους, εκδ.Τοποβόρος (2011).

Forensic Architecture
ΛΟΥΠΑ-Κατσίκη Ηλέκτρα

B-FEST
25-26-27
ΜΑΪΟΥ 2018
WWW.BABYLONIA.GR
KRISTIN ROSS
DEBBIE BOOKCHIN
EYAL WEIZMAN
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 25
ΚΥΡΙΑΚΗ 27

B-FEST
25-26-27
ΜΑΪΟΥ 2018
WWW.BABYLONIA.GR
KRISTIN ROSS
DEBBIE BOOKCHIN
B-FEST
25-26-27
ΜΑΪΟΥ 2018
WWW.BABYLONIA.GR

ΛΟΥΠΑ-Κατσίκη Ηλέκτρα

ΛΟΥΠΑ-Κατσίκη Ηλέκτρα

ΛΟΥΠΑ-Κατσίκη Ηλέκτρα

25-26-27
25-26-27
ΛΟΥΠΑ-Κατσίκη Ηλέκτρα

Πηδώντας Ταράτσες μέσα σε Σταυρόνημα: Η Στρατιωτική Διαχείριση της Μητροπολιτικής Ζωής

Σπύρος Τζουανόπουλος

Ο Σπύρος Τζουανόπουλος είναι δικηγόρος και ανεξάρτητος ερευνητής. Το ερευνητικό του ενδιαφέρον εστιάζεται σε ζητήματα φιλοσοφίας δικαίου, ποινικής καταστολής και σύγχρονων μορφών αστικότητας. Συμμετέχει στην Πρωτοβουλία Νομικών για την Ελευθερία.

Στο σπουδαίο του έργο *Cities under Siege*, ο Stephen Graham παραθέτει μια εικόνα-διαφήμιση για υπέρυθρους αισθητήρες ελικοπτέρων [1]. Το σχόλιο της διαφήμισης συνοδεύει την εικόνα ενός κράματος ελικοπτέρου (από τη μια πλευρά στρατιωτικό με ρουκέτες – από την άλλη αστυνομικό με υπέρυθρες κάμερες) και έχει ως εξής: *Από τη Βαγδάτη μέχρι το Μπατόν Ρουζ-σας καλύπτουμε.* Το κοινό σημείο των δύο τόπων είναι ότι ο ουρανός τους φιλοξενεί ελικόπτερα των Η.Π.Α., είτε Στρατού είτε Αστυνομίας. Η εικόνα αποτυπώνει τέλεια το πνεύμα της εποχής μας που σηματοδοτεί μεταξύ άλλων την άρση της διάκρισης στρατού και αστυνομίας, εσωτερικού και εξωτερικού, μάχιμου και άμαχου.

Όπως εύστοχα σχολιάζει ο συγγραφέας, οι τρομοκρατικές επιθέσεις σε μητροπόλεις της Δύσης (Νέα Υόρκη, Μαδρίτη, Λονδίνο, κ.λπ.) και οι στρατιωτικές επιχειρήσεις-επιθέσεις σε πόλεις της Ανατολής όπως η Βαγδάτη, Γάζα, Βηρυτό, κ.λπ. καταδεικνύουν αφενός ότι *«ο ασύμμετρος πόλεμος είναι όχημα πολιτικής βίας που διαπερνά διεθνικούς χώρους. Περαιτέρω, ο σύγχρονος πόλεμος λαμβάνει χώρα σε σούπερ μάρκετ, συγκροτήματα με ουρανοξύστες, υπόγειες σήραγγες και γειτονιές. Συνεπώς, για πρώτη φορά από τον Μεσαίωνα, οι τοπικές γεωγραφίες των πόλεων και τα συστήματα που τις διασυνδέουν έχουν αρχίσει να κυριαρχούν τη συζήτηση που αφορά τη γεωπολιτική, τον πόλεμο και την ασφάλεια»*.

Ο Μισέλ Φουκώ κατέγραψε στα μέσα της δεκαετίας του ’70 την τάση των ανεπτυγμένων δυτικών κρατών, που διενεργούσαν στρατιωτικές επεμβάσεις ή και κατείχαν εδάφη, να εισάγουν αποικιοκρατικές τεχνολογίες από τις αποικιοκρατούμενες περιοχές στο εσωτερικό τους. Ο στοχαστής ονομάτισε την τάση αυτή ως «φαινόμενο boomerang»:

«*Ενώ η αποικιοποίηση, με τις τεχνικές της και τα πολιτικονομικά της όπλα, προφανώς μετέφερε ευρωπαϊκά μοντέλα σε άλλες ηπείρους, είχε επίσης ένα σημαντικό αποτέλεσμα boomerang στους μηχανισμούς εξουσίας της Δύσης.* ***Μια ολόκληρη σειρά αποικιακών μοντέλων επέστρεψαν στη Δύση****, και το*

αποτέλεσμα ήταν πως η τελευταία θα μπορούσε να εφαρμόζει κάτι που προσιδιάζει σε αποικιοποίηση, ή σε μια εσωτερική αποικιοκρατία, στον εαυτό της». [2]

Το φαινόμενο αυτό, η διαπλοκή δηλαδή τεχνικών, τεχνολογιών και αφηγήσεων που χρησιμοποιούνται από τα κράτη της «ανεπτυγμένης Δύσης» στα θέατρα των πολέμων και «επιστρέφουν» στις κατεχόμενες-εμπόλεμες πόλεις με την πορεία των χρόνων έχει ενταθεί και εκτυλίσσεται σε μια περίοδο που οι πόλεις εξαπλώνονται ταχύτατα και, ολοένα και περισσότερο, η ζωή βιώνεται μέσα σε περιβάλλον μητροπολιτικό.

Ο Δεκέμβρης του 2008 ανέδειξε τη χρήση του αστικού πεδίου σαν πολιτικό όπλο και ανάγκασε την εξουσία να αναζητήσει νέες μεθόδους για να ανακτήσει τον έλεγχο επί του εδάφους και επί των υποκειμένων.

Από τον Ιανουάριο του 2009 μέχρι και σήμερα, το ελληνικό κράτος έχει εισαγάγει νέες αστυ-νομικές τεχνολογίες, νέες τεχνικές διαχείρισης της πόλης και των εξεγερτικών γεγονότων. Οι μετασχηματισμοί που θα περιγραφούν παρακάτω δεν αποτελούν ελληνική ιδιαιτερότητα: αποτελούν μάλλον προσαρμογή αυτής στους διεθνείς αντίστοιχους. Η ταχύτητα εκτύλιξης των μετασχηματισμών, η επίκληση της έκτακτης ανάγκης και των *ασύμμετρων απειλών* για τη στρατιωτικοποίηση της αστυνόμευσης και τη διεύρυνση του Πανοπτικού και η αθόρυβη υλοποίησή τους ανεξαρτήτως κοινοβουλευτικού προσήμου ή κυβέρνησης, επίσης δεν αποτελεί κάτι το πρωτότυπο. Το μόνο ίσως που θα δώσει μια σουρεαλιστική νότα είναι ότι η ελληνική επικράτεια αποτελεί ταυτόχρονα *μητροπολιτικό πεδίο της Δύσης*, αλλά και *αποικιακό πεδίο μαχών της.*

Από την αρχή πρέπει να γίνει κατανοητό πως η τάση της στρατιωτικοποίησης της μητροπολιτικής ζωής δεν αφορά μόνο τεχνολογία και μιλιταριστικά gadgets. Ασφαλώς, με τη λήξη ενός πολέμου, τόνοι στρατιωτικού υλικού γίνονται «μεταχειρισμένα» προϊόντα προς πώληση, και η στρατιωτική βιομηχανία στοχεύει με το μάρκετινγκ της σε σώματα ασφαλείας ως υποψήφιους αγοραστές

επαναξιοποιώντας το υλικό αυτό. Ένα εργαλείο όμως ξεκομμένο από το σύστημά του είναι παντελώς άχρηστο, ένα ρετρό αντικείμενο. Με τα λόγια του Καστοριάδη, *«Το τεχνικό γεγονός δεν είναι δυνατόν να περισταλεί στο τεχνικό αντικείμενο. Το τεχνικό αντικείμενο δεν είναι τίποτα ως τεχνικό αντικείμενο έξω από το τεχνικό σύνολο στο οποίο ανήκει. Αλλά και το ίδιο το τεχνικό σύνολο δεν έχει νόημα έξω από το οικονομικό ή κοινωνικό σύνολο. Είναι η γαλέρα αυτή που καθορίζει τη δουλεία, ή η δουλεία αυτό που καθιστά δυνατή τη γαλέρα»*. [3]

Τα εργαλεία αυτά δεν θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στις μητροπόλεις αν η χρήση τους δεν συνοδευόταν από κατάλληλες αφηγήσεις, θεσμίσεις και νομιμοποιητική προπαγάνδα. Αυτό που συμβαίνει στο εσωτερικό των δυτικών μητροπόλεων δεν είναι λοιπόν μια απλή τεχνική αναβάθμιση της καταστολής ή η όξυνσή της, αλλά κάτι βαθύτερο: πρόκειται για την αλλαγή του τρόπου ελέγχου των απείθαρχων υποκειμένων στο μητροπολιτικό πεδίο, με την εισαγωγή ενός ολόκληρου πλέγματος οργάνωσης, τεχνικών, αντιλήψεων και γλώσσας από τα αποικιακά πεδία μαχών στις καρδιές των μητροπόλεων.

Η Αθήνα ως πεδίο μάχης

«Τι διαφορά έχει ο θεός Δίας από την ομάδα ΔΙΑΣ;
Ο θεός Δίας μένει στον Όλυμπο, η ομάδα ΔΙΑΣ στα Έβερεστ»
Παροιμία της Πατησίων

Τα μέσα της δεκαετίας του ’80 βρίσκουν την αστυνομία να διαρρηγνύει τη σχέση της με τον στρατό. Η ανέγερση της ΓΑΔΑ, η απόκτηση ειδικού εξοπλισμού κάθε λογής (μοτοσυκλέτες, εκπαιδευμένα σκυλιά, πυροτεχνουργικά, πληροφοριακή αναβάθμιση των Η/Υ, κ.λπ.) και η ίδρυση εργαστηρίων και εξειδικευμένων κεντρικών υπηρεσιών (Δίωξη Ναρκωτικών, Κρατική, Εγκληματολογικό, κ.λπ.) σηματοδότησαν το πέρασμα από την εποχή του «δρόμου» στην εποχή της επιστημονικής-τεχνικής αντιμετώπισης του εγκλήματος. [4]

Στις αρχές της νέας χιλιετίας, η ελληνική αστυνομία προσπάθησε

να ανταποκριθεί στην αλλαγή του χάρτη της πόλης και στη «νέα αρχιτεκτονική ασφάλειας» με πυλώνες την «καταπολέμηση» της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος και της παράνομης μετανάστευσης. Κατά καιρούς, ιδρύονταν ειδικά σώματα για συγκεκριμένα πεδία του μητροπολιτικού (όπως η ομάδα Ζήτα και η βραχύβια ομάδα Σίγμα για τους «κοντράκηδες»), αλλά παρά το ότι υπήρχαν τμήματά της που προσιδίαζαν σε στρατιωτικές μονάδες (ΕΚΑΜ, ΜΑΤ, Τμήμα Τεθωρακισμένων), η μητρόπολη και ο έλεγχός της δεν είχε ιδωθεί ακόμα σαν στρατιωτικό πεδίο μάχης: Η αστυνομία ήταν, ακόμη, ο υπερασπιστής του νοικοκυριού από τους κλέφτες και της νεολαίας από τα ναρκωτικά. [5]

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες επιτάχυναν την προσαρμογή της ΕΛΑΣ στις διεθνείς απαιτήσεις της «**νέας αρχιτεκτονικής ασφάλειας**» που έβαζε στο στόχαστρο το οργανωμένο έγκλημα, την τρομοκρατία και την παράνομη μετανάστευση. Οι ΟΠΚΕ ιδρύθηκαν με υπουργική απόφαση τον Φεβρουάριο του 2001. [6] Αποτελούσαν ομάδες των τεσσάρων, οπλισμένες με υποπολυβόλα και με τζιπάκια και σχεδιάστηκαν να αποτελέσουν τις «ειδικές δυνάμεις» της Ασφάλειας για επιχειρήσεις του ενδιαφέροντός της. Σε ένα άλλο επίπεδο, αυτό της αντιμετώπισης των διαδηλώσεων, τα ΜΑΤ αυξάνονταν σε αριθμό και εξοπλίζονταν ολοένα και περισσότερο, αποτελώντας την κορωνίδα δημόσια έκφραση της κρατικής βίας στη μητρόπολη. Τα ΜΑΤ εξάλλου ήταν το πρώτο σώμα που χρησιμοποίησε χακί διακριτική στολή που απομακρυνόταν από την αστυνομική αισθητική, παραπέμποντας ευθέως σε στρατιωτικό σώμα.

Τα εξεγερτικά γεγονότα του Δεκεμβρίου του 2008 ανέδειξαν τις αδυναμίες μιας αστυνομίας που δεν είχε ακολουθήσει τη μετεξέλιξη της Αθήνας σε μητρόπολη.

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, η κινητή τηλεφωνία και η μητροπολιτική αντικουλτούρα (γήπεδο, χιπ χοπ, κ.λπ.) είχαν διαμορφώσει ένα νέο μητροπολιτικό πεδίο ευελιξίας, διασποράς, ταχύτητας, πολλών γλωσσών και κωδικών που το κράτος συνολικά δεν ήταν σε θέση να αντιληφθεί και να ακολουθήσει, πολλώ δε μάλλον να ελέγξει και να το αστυ-νομεύσει. Η εξέγερση φανέρωσε μια αστυνομία σε πανικό, με ΜΑΤ εξουθενωμένα να τρέχουν σε όλη

την Ελλάδα, Ζητάδες να πυροβολάνε πανικόβλητοι στον αέρα προσπαθώντας να ελέγξουν πλήθη, ΥΜΕΤ να φυλάνε το –ήδη καμμένο– χριστουγεννιάτικο δέντρο και τα ΕΚΑΜ σε ρόλο ΜΑΤ να φυλάνε τα σκαλιά της Βουλής!

Με την ύφεση των εξεγερτικών γεγονότων, άρχισαν εντατικές συζητήσεις στα ανώτατα αστυνομικά κλιμάκια και την πολιτική ηγεσία για το τι μέλλει γενέσθαι. Πολύ εύστοχα επισημαίνει ο Χρήστος Φιλιππίδης ότι η πολιτική που σχεδιάστηκε μετέπειτα είχε άξονα τη θεωρία και την πρακτική της «αντιεξέγερσης» που στόχο έχει να «(ξανα)κερδίσει τις καρδιές και τα μυαλά του πληθυσμού». [7] Ο τότε Υπαρχηγός της ΕΛΑΣ Γιάννης Ραχωβίτσας συνέλαβε την ιδέα μιας αστυνομικής ομάδας με μοτοσυκλέτες που θα επεμβαίνει ταχύτατα και με επιθετικότητα και ο στρατηγός Γιώργος Σταύρακας ανέλαβε να συγκροτήσει τη μονάδα Δύναμης Ελέγχου Ταχείας Αντίδρασης (ΔΕΛΤΑ).

Με δικά του λόγια, «*Η ΔΕΛΤΑ συγκροτήθηκε με απόφαση της πολιτικής εξουσίας σε μια περίοδο που εκτιμήθηκε από την ίδια ότι υπήρχε μεγάλη αναγκαιότητα. Έχοντας χαθεί ο έλεγχος της δημόσιας τάξης, την περίοδο που ακολούθησε τον Δεκέμβριο του ’08, αποφασίστηκε η δημιουργία μιας μονάδας που θα ενεργούσε αποκλειστικά και μόνο σε καταστάσεις όπου οι υπόλοιπες αστυνομικές δυνάμεις αδυνατούσαν να ανταποκριθούν. […] Σε τέτοιου τύπου ειδικές μονάδες τα κριτήρια επιλογής είναι πάντα ιδιαίτερα. Πρέπει να είναι άνθρωποι που δεν φοβούνται τα σκληρά περιστατικά, που διαθέτουν απόθεμα ενέργειας και ψυχής, που είναι πειθαρχημένοι και με σεβασμό. Ο μέσος όρος ηλικίας της ΔΕΛΤΑ ήταν 28 με 30 έτη, οι περισσότεροι είχαν εργαστεί στον ιδιωτικό τομέα στο παρελθόν, ήταν δηλαδή “ψημένοι” στη δουλειά κι όχι άγουρα παιδιά από τη σχολή αστυνομίας, κάτοχοι διπλώματος δικύκλου και είχαν περάσει –κατά τη στρατιωτική τους θητεία– από εκπαίδευση των ειδικών δυνάμεων του ελληνικού στρατού*.» [8]

Οι ομάδες ΔΙΑΣ και ΔΕΛΤΑ (κυρίως η δεύτερη) αποτέλεσαν την πρώτη ουσιαστική ενσωμάτωση στρατιωτικού δόγματος στην αστυνομική λογική.

Ειδικότερα, οι Δέλτα εφάρμοσαν τακτικές hit and run, εφορμώντας με δίκυκλα πάνω σε πλήθη βίαια, προκαλώντας τον πανικό και «εξουδετερώνοντάς» τα. Σχεδόν αποκλειστικός χώρος δράσης τους αποτέλεσαν τα Εξάρχεια: εξάλλου, στην ελληνική δημόσια συζήτηση, το άβατο των Εξαρχείων ήταν (είναι) ένα καθεστώς που για πυκνούς συμβολικούς λόγους έπρεπε να σπάσει. Οι ΔΕΛΤΑ εφάρμοζαν ξαφνικές επιθέσεις και είτε προέβαιναν σε άσκηση κατασταλτικής βίας είτε σε μεμονωμένες συλλήψεις και κατόπιν αποσύρονταν.

Η αιφνιδιαστική και με όρους τρομοκρατίας επέμβαση κατά το δοκούν στη γειτονιά των Εξαρχείων έχει ενδιαφέρουσα ομοιότητα με το δόγμα που εφάρμοσε ο ισραηλινός στρατός μετά τη συμφωνία του Όσλο. Στη συμφωνία αυτή, το Ισραήλ συμφώνησε να αποσυρθεί από πόλεις και χωριά των Παλαιστινίων υπό την επιφύλαξη μιας συνθήκης «εξαίρεσης» που κατοχύρωνε το δικαίωμα, υπό τις κατάλληλες συνθήκες τις οποίες θα όριζε μόνο του, την εισβολή στις γειτονιές αυτές για αναζήτηση υπόπτων και τη μεταγωγή αυτών στο Ισραήλ για ανάκριση και κράτηση. Με τα λόγια του διοικητή του IDF, *«αυτό που χρειάζεται δεν είναι η παρουσία μας εκεί, αλλά να μπορούμε να δρούμε εκεί»*. [9]

Τα διακριτικά των σχολείων, που έχουν περάσει κατά τη στρατιωτική τους θητεία καθώς και τα διάφορα σύμβολα στα κράνη των ΔΕΛΤΑ ήταν ενδείξεις μιας μιλιταριστικής ιδεολογίας της ομάδας. Όσον αφορά την «επάνδρωσή» της, διαπιστώνει κανείς ότι αποτελεί μείγμα «ψημένων» στα ήθη της πόλης και ανθρώπων μεγαλωμένων στην ελληνική επαρχία.

Η Debora Cowen, στο έργο της *National Soldiers and the War on Cities*, περιγράφει το πώς οι επαγγελματικοί Hi-tec στρατοί της Δύσης επανδρώνονται, κατά πλειοψηφία, από ανθρώπους επαρχιακών μικρών πόλεων και χωριών της υπαίθρου [10]. Κατά την Cowen, τα άτομα αυτά εμφορούνται από τις εθνικές αφηγήσεις που παραπέμπουν σε μια βουκολική εδαφική αυθεντικότητα και φυλετική καθαρότητα του παρελθόντος που απειλείται από την κοσμοπολιτική, πολυπολιτισμική και διαφυλετική πραγματικότητα των πόλεων.

Ο τοπικιστικός εθνικισμός και τα οικονομικά κίνητρα καθιστούν τους στρατευμένους προνομιακή «πρώτη ύλη» για την κατασκευή στρατιωτών ή στρατιωτικοποιημένων αστυνομικών, που θα δράσουν στο εσωτερικό των πόλεων αντιμετωπίζοντας το αστικό υποκείμενο ως τον «**Άγριο Άλλο**», αναγνωρίζοντας το αστικό πεδίο ως υπαρξιακά ξένο, απειλητικό και επικίνδυνο, εχθρικό. Στο ίδιο έργο, η Cowen παραπέμπει σε πολλά μιλιταριστικά ιστολόγια με λόγο που αναμιγνύουν τον **επαρχιώτικο πατριωτισμό με αναφορές στην πόλη ως τόπο γενικευμένου εκφυλισμού και παρακμής.** Ένα απλό googling στις αντίστοιχες ελληνικές ιστοσελίδες θα

επιβεβαιώσει αβίαστα τα ίδια συμπεράσματα στα καθ΄ ημάς.

Στο ελληνικό παράδειγμα, η αναγνώριση του εχθρού ως «Άλλου» σημαδεύτηκε χαρακτηριστικά από το πέρασμα του Νίκου Δένδια την ίδια περίοδο από το υπουργείο Δημοσίας τάξης. Ο περιβόητος κουκουλονόμος [11] προσδιόρισε την κουκούλα ως το διακριτικό γνώρισμα του υποκειμένου που πρέπει να κατασταλεί: εξάλλου, η κάλυψη του προσώπου επιτρέπει τη συλλογική αμφισβήτηση του μονοπωλίου της πληροφορίας και της βίας από πλευράς κράτους και συνεπώς η καταπολέμησή της είναι κρίσιμη.

Επί ημερών Δένδια, η ελληνική αστυνομία έγινε φορέας βαθιάς μιλιταριστικής μετάλλαξης. Η στρατιωτική ορολογία εισήχθη αποφασιστικά και συστηματικά στο λεξιλόγιο του υπουργείου και του δημόσιου λόγου που εξέφερε. Ο όρος *ανομία* χρησιμοποιείτο συχνά ως αναφορά για περιοχές που το μονοπώλιο της εδαφοκυριαρχίας [12] του κράτους τίθετο υπό έμπρακτη αμφισβήτηση από πρακτικές κατοίκων ή άλλων οργανωμένων υποκειμένων (βλ. Εξάρχεια, Σκουριές, Κερατέα). [13] Οι επιχειρήσεις της Αστυνομίας ονοματίζονταν κατά το ειρωνικό πρότυπο των αντίστοιχων στρατιωτικών επιχειρήσεων που σκοπό έχουν να πλήξουν το «ηθικό του αντιπάλου». Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η άνευ προηγουμένου επιχείρηση «Ξένιος Ζευς» που οδήγησε στα κρατητήρια εκατοντάδες αλλοδαπούς, τοξικοεξαρτημένους και μικροεγκληματίες και εμπέδωσε το στρατιωτικό δόγμα στην πόλη με την επανεισαγωγή των ΟΠΚΕ στις περιπολίες του κέντρου.

Ο υπουργός είχε σειρά επαφών με τις αστυνομικές αρχές της Νέας Υόρκης και τον πρώην δήμαρχο Ρούντολφ Τζουλιάνι [14]. Οι πρώτες ήταν πρωτοπόρες στην στρατιωτικοποίηση της δομής τους με την ίδρυση των SWAT και της αλλαγής της αντίληψης του ελέγχου της μητρόπολης και ο δεύτερος ο εφαρμοστής της κατασταλτικής λογικής του «σπασμένου παράθυρου» και της μηδενικής ανοχής. Σειρά επαφών έγιναν και με αντιπροσώπους της ισραηλινής αμυντικής βιομηχανίας για αντίστοιχα ζητήματα.

Τον Σεπτέμβριο του 2012, η ΕΛΑΣ υιοθέτησε τακτικές

επικοινωνιακής διαχείρισης του ισραηλινού στρατού χρησιμοποιώντας τα ΕΚΑΜ για την εκκένωση των καταλήψεων ΔΕΛΤΑ, Βίλα Αμαλία, Πατησίων 61 και Σκαραμαγκά και Λέλας Καραγιάννη, βιντεοσκοπώντας τις εφόδους και δημοσιοποιώντας τες σε δικό της κανάλι στην πλατφόρμα youtube. Ακόμα πιο επιθετική και χυδαία, αγγίζοντας τα όρια της ναζιστικής λογικής, υπήρξε η κοινή επιχείρηση Αστυνομίας-ΚΕΕΛΠΝΟ για τον «έλεγχο οίκων ανοχής», που οδήγησε στη σύλληψη 32 οροθετικών και στη δημόσια διαπόμπευσή τους με την προβολή φωτογραφιών και βίντεο ως «δημόσιος κίνδυνος υγείας». [15]

Παράδειγμα, μάλιστα αναβαθμισμένο, στρατιωτικού τύπου διαχείρισης γεγονότος αστικής αναταραχής ήταν αυτό της 6ης Δεκεμβρίου 2014. Στο πλαίσιο αλληλεγγύης στον κρατούμενο απεργό πείνας Νίκο Ρωμανό, ένα μεγάλο πλήθος ανθρώπων διαδήλωσε και, καταλήγοντας στην περιοχή των Εξαρχείων, συγκρούστηκε με τις αστυνομικές δυνάμεις. Οι τελευταίες, κατά την περιγραφή των χειρισμών τους στα ΜΜΕ, χρησιμοποίησαν λόγο που περιγράφει κινήσεις σε πεδίο μάχης, με όρους όπως «προέλαση», «κατάληψη εδάφους», «εναέρια κάλυψη», «εκκαθάριση της περιοχής» κ.α.

Για πρώτη φορά από την κατάργηση της χρήσης τους, χρησιμοποιήθηκαν αύρες ισραηλινής κατασκευής (υδροφόρα αστυνομικά οχήματα), οι οποίες ανέλαβαν να διασπάσουν τα οδοφράγματα και να *«φτάσουν στην πλατεία»*. Είναι ενδιαφέρον ότι υπήρξε η σκέψη της χρήσης ενός σώματος νεαρών αστυνομικών με ενδυμασία παρόμοια με αυτή των διαδηλωτών, σε μεγάλους αριθμούς, που σκοπό είχε να παρεισφρήσει στους συγκρουόμενους διαδηλωτές και να προβεί σε συλλήψεις, κατά τα πρότυπα των ***Mista'arvim*** [16]. Το εγχείρημα παρ'όλα αυτά θεωρήθηκε επικίνδυνο και οι επιτελείς απέσυραν τους μεταμφιεσμένους αστυνομικούς από το σημείο. [17]

Κυρίαρχη εικόνα στα δελτία ειδήσεων ήταν η εικόνα της υπέρυθρης κάμερας του ελικοπτέρου της ΕΛΑΣ που πετούσε πάνω από τα Εξάρχεια και κατέγραφε τις συγκρούσεις και ιδιαίτερα

διαδηλωτές που είχαν ανέβει σε ταράτσες πολυκατοικιών **μέσα σε σταυρόνημα.**

Η δημοσιογραφική φρασεολογία ήταν ενδεικτική: *«Αμέσως μόλις έπεσε η πρώτη μολότοφ από ταράτσα χθες στα Εξάρχεια η θερμική κάμερα από το ελικόπτερο της Αστυνομίας αποκάλυψε την ύπαρξη ολόκληρου αερομεταφερόμενου τάγματος αναρχικών πάνω στις κορυφές, δηλαδή στις ταράτσες, αρκετών πολυκατοικιών, σε κεντρικούς δρόμους της περιοχής.[…] αυτοί οι δρόμοι που βρίσκονται δηλαδή γύρω από την πλατεία Εξαρχείων και μέσω αυτών των δρόμων εξελίχθηκε η αστυνομική επιχείρηση για τον περιορισμό των αναρχικών και τελικά, για την εκκαθάριση της περιοχής» [18].*

Η μέσευση της εικόνας από το σκόπευτρο της υπέρυθρης κάμερας, απεκδύει ένα άτομο από τα χαρακτηριστικά του, παρουσιάζοντάς το σαν μια σκιά.

Πρόκειται για πολύ γνώριμη εικόνα από εικόνες που αναπαράγονται από πεδία μαχών, εξάλλου το εργαλείο είναι ίδιο. Η ίδια εικόνα, ηλεκτρονική και πολύχρωμη, αναπαράγεται στον κινηματογράφο και στα video games, χωρίς καμία διαφορά. Σε αυτό το θέαμα βίας, το επονομαζόμενο militainment (όρος συνδυαστικός του military και του entertainment), το υποκείμενο καθίσταται φονεύσιμο, ενώ ο θεατής εθίζεται σε μια εύπεπτη βία και αποστασιοποιείται από τον άνθρωπο-φιγούρα που στοχεύεται. Τελικά, ο άνθρωπος-περίγραμμα, ο άνθρωπος-στατιστικό σύνολο, είναι ο ιδεότυπος της κυριαρχίας για το υποκείμενο της μητρόπολης: μια ύπαρξη απογυμνωμένη από τη ζωή, που όταν απο-στρατεύεται από τους μηχανισμούς πειθάρχησης είναι ένας *νόμιμος στόχος.*

Η στρατιωτικοποίηση της ζωής στη μητρόπολη είναι μια πραγματικότητα για όλες τις δυτικές μητροπόλεις, ενώ στην Αθήνα εκδιπλώνεται με διαφορετικό τρόπο και ένταση. Σίγουρα, όμως, είναι ένα φαινόμενο που συμπληρώνει το ψηφιδωτό των μεταλλαγών που τα κινήματα δεν έχουν δώσει –και οφείλουν να δώσουν συγκροτημένα– απάντηση. Μέχρι τότε, είναι μάλλον

ασφαλές το συμπέρασμα ότι πραγματοποιείται η δυστοπική επισήμανση του Homi Bhabha για τη σχέση που μπορεί να έχει ο φόβος και ο χώρος: *Ο όρος «περιοχή» (σ.σ. «territory») απορρέει από αμφότερες τις λέξεις terra (γη) και terrare (εκφοβίζειν), εξ ου και το «territorium», το μέρος που οι άνθρωποι φοβούνται. [19]*

_____

Σημειώσεις:

[1] Stephen Graham, *Cities under Siege*, Verso 2010

[2] Βλ. Michel Foucault, *Για την Υπεράσπιση της Κοινωνίας,* εκδόσεις Ψυχογιός, 2002, σελ. 133

[3] Κορνήλιος Καστοριάδης, Τα σταυροδρόμια του λαβυρίνθου, εκδόσεις Υψιλον, σελ. 285 επ. επ.

[4] Βλ. *Διαβάζοντας την «Αστυνομική Ανασκόπηση», 1984-*2004 των Γιώργου Ματτέ, Παύλου Τριανταφύλλου και Θέμη Χαλικιά, από το συλλογικό έργο *Επιστήμες, Τεχνολογία, Ιδεολογία,* Εκδοτική Αθηνών, 2014, σελ. 133

[5] Ο.π., σελ. 135

[6] Βλ. www.bloko.gr/2017/01/blog-post_547.html

[7] Βλ. Χρήστος Φιλιππίδης, *Πόλη, Κρίση και Πυρωμένο σίδερο: Επιτελώντας την κατάσταση έκτακτης ανάγκης In Situ,* εκδόσεις Futura, 2014, σελ. 30

[8] Βλ. www.vice.com/gr/article/kbe4kx/omada-delta-via

[9] Βλ. Eyal Weizman, *μέσα από τοίχους,* εκδόσεις Τοποβόρος, 2010, σελ. 19

[10] Βλ. το ως άνω ό.π. σε Stephen Graham, ο.π., σελ. 60

[11] Βλ. Ν. 3772/2009, ΦΕΚ 112/Α'/10.7.2009, *«Μεταρρυθμίσεις στην οργάνωση της Ιατροδικαστικής Υπηρεσίας, στη θεραπευτική μεταχείριση χρηστών ναρκωτικών ουσιών και άλλες διατάξεις»*

[12] Για την έννοια της εδαφοκυριαρχίας βλ. Κωστή Χατζημιχάλη, *Ζητήματα Γεωγραφίας κατάλληλα και για μη γεωγράφους,* εκδόσεις νήσος, 2016, σελ. 48

[13] Βλ. ενδεικτικά www.protothema.gr/politics/article/248707/dendias-h-anomia-kai-to-xaos-de-tha-anakopsoyn-thn-poreia-anaptykshs-/

[14] Βλ. Χρήστου Φιλιππίδη, ό.π., σελ. 36

[15] Βλ. www.enet.gr/?i=news.el.article&id=385463

[16] Ειδική μονάδα του ισραηλινού στρατού. Αποτελείται από άνδρες που εκπαιδεύονται στο να μιλάνε αραβικά, να φέρονται και να ντύνονται σαν Παλαιστίνιοι. Αναμιγνύονται σε μεγάλους αριθμούς στα πλήθη που διαδηλώνουν και διενεργούν αιφνιδιαστικές συλλήψεις.

[17] Βλ. πλάνα από τη συμβολή των οδών Στουρνάρη-Πατησίων, www.youtube.com/watch?v=ByzxaG8GGlA

[18] Γιώργος Καραϊβάζ, δελτίο ειδήσεων Αντένα, 07/12/2014

[19] Homi Bhabha, *The location of Culture,* εκδόσεις Routledge, 1994, σελ. 99

---

* Το παρόν κείμενο δημοσιεύεται στο τεύχος της Βαβυλωνίας #20

Η Ενότητα της Πόλης

Αλέξανδρος Σχισμένος

*«**Άνδρες γαρ πόλις**, και ου τείχη ουδέ νήες ανδρών κεναί» (Θουκυδίδης Η-77)*

Αυτά ήταν τα λόγια του Νικία προς τους Αθηναίους, όπως καταγράφηκαν από τον θουκυδίδη. «Γιατί η πόλη είναι οι άνδρες και όχι τα τείχη ούτε τα πλοία χωρίς τους άνδρες». Αυτά τα λόγια τα απεύθυνε ο Αθηναίος στρατηγός στους πολίτες οπλίτες, όχι όμως εντός των τειχών της Αθήνας, αλλά στην άλλη άκρη του τότε γνωστού κόσμου, στη Σικελία. Έβλεπε μπροστά του, όχι ένα εκστρατευτικό σώμα στρατιωτών, αλλά τη ζωντανή πόλη και μάλιστα σε μία ξένη γη. Ένα κλάσμα των πολιτών της Αθήνας, το ένα τρίτο σχεδόν, είχε σταλεί από τη συνέλευση της πόλεως, στην οποία και οι ίδιοι συμμετείχαν, σε μία εκστρατεία κατάκτησης της Σικελίας. Οι Αθηναίοι που άκουσαν αυτά τα λόγια έμελλε σύντομα να σφαγούν ή να υποδουλωθούν και η ζωντανή εκείνη πόλη έμελλε να χαθεί στα Σικελικά ορυχεία. Όμως ενώ αυτό το κλάσμα εξοντώθηκε, στην Αττική μια άλλη πόλη της Αθήνας παρέμενε στην αγωνία του πολέμου και δεν θα υποτασσόταν εύκολα ούτε σύντομα.

Έκανε λάθος, λοιπόν, ο Νικίας όταν έβλεπε μπροστά του την πόλη;

Μάλλον όχι, γιατί ο λόγος του απευθύνεται στους παρόντες, παραπέμπει όμως στην πραγματική ζωντανή πόλη, στο σύνολο της κοινότητας των πολιτών, στη φαντασιακή πόλη που συνενώνει όχι μόνο τους παρόντες, όσο διάσπαρτοι και αν είναι στον χώρο, μα και τους απόντες, τις γενεές του παρελθόντος και του μέλλοντος. Και πράγματι, οι άνθρωποι, αν θέλουμε να ξεφύγουμε από τη μυωπία της αθηναϊκής πατριαρχίας, ήταν εκείνοι που ενσάρκωναν τη συνοχή της πόλεως διαμέσου του χρόνου και στα πέρατα του χώρου. Και το επίκεντρο αυτής της συνοχής, **ο φαντασιακός τόπος της πόλεως, είναι ξανά οι άνθρωποι.**

Τι συνδέει, όμως, τους ανθρώπους αυτούς που κάνει την πόλη να υπάρχει συγχρόνως στη Σικελία και στην Αττική, στα πλωτά ξύλινα τείχη, στα καράβια του θεμιστοκλή και στις θάλασσες της Μεσογείου;

Ο θουκυδίδης θέτει την αυτονομία ως θεμελιώδες χαρακτηριστικό της ελευθερίας της πόλεως (αυτόδικος, αυτόνομος, αυτοτελής), η αυτονομία σκιαγραφείται στον Επιτάφιο από τον Περικλή και η αυτονομία είναι ουσιαστικά το διακύβευμα του πολέμου, σε όλα τα επίπεδα, τόσο ως πολιτική θέσμιση εξωτερικά (δημοκρατία εναντίον ολιγαρχίας) και εσωτερικά (δημοκρατικοί εναντίον συντηρητικών σε Αθήνα και Συρακούσες), όσο και ως πολιτικό αίτημα εξωτερικά (αυτονομία των συμμάχων έναντι των Αθηνών) και εσωτερικά (αυτονομία του ατόμου έναντι της πόλεως). Παραδόξως, όλες οι πλευρές μοιάζουν να αποκτούν και να χάνουν κατά την εξέλιξη του πολέμου κάποιο βαθμό από την αυτονομία τους, οι Αθηναίοι καθυποτάσσουν τους συμμάχους και καθυποτάσσονται από τον ίδιο τους τον χαρακτήρα, οι Σπαρτιάτες εμφανίζονται ως απελευθερωτές των ελληνικών πόλεων ενώ χρηματοδοτούνται από την Περσική Αυλή, ο Αλκιβιάδης εξορίζεται και εναλλάσσει πλευρές, κτλ.

Είναι, ίσως, περιττό να επισημάνουμε πως ο πραγματικός πρωταγωνιστής όλης της κλασικής εποχής και του πολέμου ήταν η Αθήνα. Η Αθήνα είναι ο κοινωνικοϊστορικός τόπος αυτής της ρήξης, αυτής της καινοτομίας, αυτής της αυτονομίας, που προκάλεσαν τον **φθόνο** (σύμφωνα με την ευρεία και βαθιά πολιτική έννοια που αυτή η λέξη έχει στον θουκυδίδη) και επακόλουθα τον πόλεμο. Η Αθήνα είναι ο τόπος όπου συγκεντρώνεται αυτή η πρωτόγνωρη έκρηξη ιδιοφυίας και δημιουργικότητας, που συνιστά μία ριζική ρωγμή με όλη την προηγούμενη παράδοση της ανθρωπότητας.

Η ανάδυση της αμφισβήτησης και του αναστοχασμού, που προέκυψε καταρχάς στην Ιωνία, κορυφώνεται στην Αθήνα με την ανάδυση της άμεσης δημοκρατίας, της έμπρακτης αμφισβήτησης, της κριτικής σκέψης και της συνειδητής αναδημιουργίας των νόμων και των θεσμών, στην πρώτη ρητά αυτόνομη δημοκρατία της Ιστορίας.

Είναι ακριβώς η ρήξη με την παράδοση, το μεγάλο δημοκρατικό κίνημα, που διαμορφώνει τους όρους της ανάδειξης της καινοτομίας και της πρωτοφανούς τόλμης και αυτοπεποίθησης που χαρακτηρίζουν τους Αθηναίους. Ταυτόχρονα, ρευστοποιεί την πολιτική και κοινωνική κατάσταση, καταργεί την αυθεντία προς χάριν της δόξας (της γνώμης) ως θεμέλιο της εξουσίας, ανοίγεται σε πειραματισμούς και παράτολμες περιπέτειες.

Και είναι αυτές οι καινούργιες σημασίες, που αλλάζουν το νόημα του αστικού τοπίου, δημιουργούν το Άστυ, μία κοινότητα ελεύθερων πολιτών που αυτοκυβερνάται και αναστοχάζεται. Αυτή η φαντασιακή κοινότητα μπορεί και απλώνεται σαν δίκτυο στα πέρατα της Μεσογείου, δοκιμάζει τα όριά της, καταρρέει αλλά είναι μια πόλη, όπως θα έλεγε και ο Αριστοτέλης, και όχι η Βαβυλώνα.

Συνεπώς, η ενότητα της αρχαίας αυτόνομης πόλης είναι η ενότητα των φαντασιακών σημασιών που ενσαρκώνουν την αυτονομία της, η ενότητα των πράξεων των πολιτών και της ευθύνης για αυτές τις πράξεις, που αποφασίστηκαν συλλογικά και ισόνομα από το ίδιο σώμα που αναλαμβάνει να τις εκτελέσει, από την ίδια την πόλη, που είναι αυτή η πολιτική και το συναφές της ήθος, διότι είναι πράξεις που δημιουργούν το κοινό μέλλον.

> ***Το νόημα της αρχαίας αυτόνομης πόλης είναι πολιτικό νόημα και πραγματώνεται στη συλλογική δημοκρατική πολιτική πράξη.***

Ας κάνουμε ένα άλμα κάποιων αιώνων.

«Ίσως να μην υπάρχει άλλη έκφανση της ψυχής τόσο απροϋπόθετα προορισμένη για τη μεγαλούπολη όσο η απάθεια. […] Η ανικανότητα που προκύπτει κατ’ αυτόν τον τρόπο, να μην αντιδρά κανείς σε νέα ερεθίσματα με την ενέργεια που τους αναλογεί, είναι ακριβώς η απάθεια εκείνη που ουσιαστικά χαρακτηρίζει κάθε παιδί της μεγαλούπολης», λέει στο ακροατήριό του ο Georg Simmel το 1902 στη Δρέσδη. Σε ποιους απευθύνεται; Σε ιδιώτες, όπως ο ίδιος, υπηκόους της Γερμανικής Αυτοκρατορίας, κατοίκους της μεγαλούπολης, αλλά όχι στην πόλη. Είναι ουσιαστικά

αδύνατον να μιλήσει στην πόλη. Η ενότητα της μεγαλούπολης δεν είναι πλέον οι άνθρωποί της, αντιθέτως οι ιδιώτες είναι αποξενωμένοι από την πόλη, το αστικό τους ήθος χαρακτηρίζει η απάθεια. **Η απάθεια και η ξένωση είναι πλέον το νόημα της σχέσης του ατόμου με τη μεγαλούπολη.** Ποια όμως είναι η ενότητά της, αφού δεν είναι οι άνθρωποι;

Όπως ο θουκυδίδης, ο Simmel μας δίνει την εικόνα της εποχής του. Παρατηρεί: «Δεν νοείται λοιπόν ο μηχανισμός της ζωής στην πόλη χωρίς να καταταγούν όλες οι δραστηριότητες και οι αμοιβαίες σχέσεις, με απόλυτη ακρίβεια, σε ένα σταθερό, υπερ-υποκειμενικό χρονικό σχήμα». Δεν είναι πλέον το κοινό παρόν ή το κοινό μέλλον που συνέχει την πόλη, αλλά ο κοινός ρυθμός, ο ρυθμός των ρολογιών, ο ρυθμός των παραγωγικών διαδικασιών. Γιατί όπως παραδέχεται ο Γερμανός, αυτό το υπερ-υποκειμενικό χρονικό σχήμα δεν είναι το χρονικό σχήμα της αυτόνομης συλλογικότητας, αλλά το απρόσωπο σχήμα της χρηματοοικονομικής παραγωγής.

Η απάθεια, το πρότυπο της αισθηματικής σχέσης της υποκειμενικότητας με τη μεγαλούπολη είναι «το πιστό υποκειμενικό αντανακλαστικό της οικονομίας του χρήματος που έχει διαποτίσει τα πάντα», σε τέτοιο μάλιστα βαθμό, ώστε ο Simmel δεν μπορεί πλέον να ξεχωρίσει «αν πρώτα τούτη η ψυχική, διανοητική συγκρότηση επέδρασε στην οικονομία του χρήματος ή αν η οικονομία του χρήματος ήταν ο καθοριστικός παράγοντας για τη συγκρότηση αυτή». Σε αυτή τη μεγαλούπολη δεν υπάρχει χώρος για την κοινότητα των πολιτών, ούτε φυσικά για πολιτική, η οποία βρίσκεται στην αποκλειστικότητα της κρατικής γραφειοκρατίας. Η ενότητα της μεγαλούπολης βρίσκεται στην ενότητα των παραγωγικών και χρηματοοικονομικών δραστηριοτήτων και η χρονικότητά της οργανώνεται εκ των άνω, σύμφωνα προς αυτές. Η απάθεια είναι ο τρόπος αντίδρασης του ατόμου σε μια πόλη που δεν του ανήκει, η ιδιώτευση ο μόνος τρόπος να καλυφθεί ψυχικά η απουσία του δημόσιου χώρου και χρόνου.

Το νόημα της προπολεμικής μεγαλουπόλεως είναι οικονομικό και πραγματώνεται στις παραγωγικές διαδικασίες. Ο ιδιωτικός απαθής

βίος συγχρονίζεται σε δημόσιες παραγωγικές λειτουργίες.

Ας κάνουμε ένα ακόμη άλμα, δεκαετιών.

Το 2011, για πρώτη φορά στην Ιστορία της ανθρωπότητας, ο αστικός πληθυσμός ξεπέρασε τον αγροτικό σε παγκόσμιο επίπεδο. Η ιδιωτικοποίηση κάθε δημόσιου χώρου, που άρχισε με γέφυρα την ταύτιση του δημόσιου με το κρατικό, αλλάζει την κοινωνική γεωγραφία και τη δημόσια αρχιτεκτονική της πόλης. Οι μεγάλες πρωτεύουσες μετατρέπονται σε πληθυσμιακά μεγαθήρια, με ενεργειακές δαπάνες μεγαλύτερες των χωρών τους, ενώ ο εσωτερικός χώρος και χρόνος της πόλης τεμαχίζεται σε τρεις διακριτές και απομονωμένες ζώνες, που διατηρούν μεταξύ τους εξωτερικές σχέσεις κλιμακωτής εκμετάλλευσης. Τα μέγαρα και τα γραφεία των κυρίαρχων στρωμάτων, τους απρόσωπους όγκους των μικρομεσαίων περιοχών και τις εξαθλιωμένες ζούγκλες των γκέτο.

Την πρώτη περίοδο στην Ιστορία που ο αστικός πληθυσμός υπερκέρασε τον αγροτικό, η ενότητα της μεγαλουπόλεως, ακόμη και σαν παραγωγική ενότητα, καταλύεται. Η εξάρθρωση των εργατικών δικαιωμάτων, η υποβάθμιση της εργασίας και η ψηφιοποίηση των υπηρεσιών, διαλύει τους παραγωγικούς χώρους και χρόνους. Εξαρθρώνεται σε ένα σύνολο διαχωρισμένων λειτουργιών, όσον αφορά τόσο τον δημόσιο χώρο όσο και τον δημόσιο χρόνο. Παρομοίως, ο ιδιωτικός χρόνος τεμαχίζεται σε διακριτές ασχολίες καθορισμένες από την παραγωγή ή την κατανάλωση και το άτομο μετατρέπεται σε συνονθύλευμα οργάνων.

Σε ένα ευρύτερο επίπεδο, ο βιοπολιτικός τεμαχισμός του ατόμου, συνοδεύει τον βιοπολιτικό τεμαχισμό των πληθυσμών του πλανήτη, όπως η ζωνοποίηση των μεγαλουπόλεων αντιστοιχεί στην ευρύτερη ζωνοποίηση του πλανήτη. Η ψηφιοποίηση των υπηρεσιών συνοδεύει την ψηφιοποίηση του ατόμου, καθώς μέσω του Διαδικτύου, ο ιδιωτικός του χώρος μετατρέπεται σε εικονικό παράθυρο στον κόσμο, ενώ ο δημόσιος χώρος της πόλης ανήκει πλέον στην κυκλοφορία, όχι των εργατών αλλά των εμπορευμάτων.

Το ψηφιακό πρόσωπο, συνάμα αποσπασματικό αλλά και πολλαπλάσιο

του φυσικού προσώπου το οποίο αναπαριστά αλλά και πολλαπλασιάζει στον ψηφιακό κόσμο, αναδεικνύει νέες προβληματικές στη σχέση των ανθρώπων με τον εαυτό τους και την κοινωνία. Προσφέρει μία εν δυνάμει παγκόσμιου βεληνεκούς επιφάνεια αντανάκλασης, προβολής και αναδημιουργίας των προσωπικών προτιμήσεων και απόψεων, αποσωματικοποιημένη και εικονική.

Συμβολοποιεί τον κοινωνικό διχασμό μεταξύ πνευματικού και σωματικού που υποβαστάζει μια σειρά από κυρίαρχα ζεύγη διαιρέσεων και βασίζεται με τη σειρά του στο αξίωμα της απόλυτης ταυτότητας. Μέσω της διαδικτυακής επικοινωνίας, αυτός ο διχασμός μετατρέπεται σε υποκειμενικό αλλά και κοινωνικό βίωμα και φαινόμενο, επιτρέποντας στο υπαρκτό υποκείμενο να απαλλαγεί από τη σωματικότητα και την ανάγκη ενίσχυσης του λόγου με την παρουσία κατά τρόπο ριζικό. Μπορεί να κρύψει την ταυτότητά του ή να αναδημιουργήσει ψευδοταυτότητες, χωρίς να αναρωτηθεί για την υποκειμενική του συνοχή, ενώ διασπείρεται ψηφιακά και προβάλλεται στην παγκόσμια σκηνή χωρίς την ανάγκη ή τη διακινδύνευση της επαφής με τον άλλο.

Η ενότητα της πόλης φαίνεται να εξαρθρώνεται σε τοπικότητες με παγκόσμια απεύθυνση, κλειστές ιδιωτικότητες και αστικές ερήμους. Η πρώτη νέα μορφή, οι τοπικότητες με παγκόσμια απεύθυνση αφορά κυρίως τα πρόσφατα αστικά κινήματα καταλήψεων των δημόσιων χώρων (με τελευταίο το Nuit DeBout του 2016) αλλά και τον αναδημιουργημένο ελεύθερο δημόσιο χώρο. Υπάρχει μία ενότητα που διαπερνά την πόλη, η ενότητα της αλληλεγγύης και της δημιουργίας μίας άλλης ***αγοράς***, ενός δημόσιου-ιδιωτικού χώρου εκτός της κυριαρχίας της οικονομίας και της απάθειας. Αυτή είναι μία ενότητα εύθραυστη, ριψοκίνδυνη, που υφίσταται τρομερές πιέσεις από το κυρίαρχο φαντασιακό της απάθειας και την καταναλωτική χρονικότητα που το συνοδεύει, αλλά μία ενότητα ζωής, που αρθρώνεται σε μυριάδες μικρά εγχειρήματα.

Είναι μία ενότητα *επικοινωνίας* και *πολιτισμού*, με νόημα *πολιτικό,* αλλά όχι μια πολιτική ενότητα, όπως μια αυτόνομη πόλη.

Υπάρχει η αντίθετη, κυρίαρχη ενότητα της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, που δεν είναι πλέον μια ενότητα παραγωγική υπό έναν χρόνο, αλλά καταναλωτική, κατακερματισμένη σε κλειστές ιδιωτικές χρονικότητες και διάσπαρτες, ασταθείς, επισφαλείς εργασιακές χρονικότητες. Είναι επίσης μία ενότητα διεθνής και διακρατική, που υψώνει τις σύγχρονες μεγαλουπόλεις υπεράνω των χωρών τους και καθιστά τις χώρες τους υπαίθρους, μεγαλουπόλεων-κόμβων σε παγκόσμιο επίπεδο. Κόμβων τουρισμού, κατανάλωσης και εκμετάλλευσης, όπως είναι η μητροπολιτική Αθήνα.

Και γύρω από τις αντώσεις αυτών των κόμβων, εξαπλώνονται οι αστικές έρημοι. Η σύγχρονη αστική έρημος, που γεμίζει τα κενά μεταξύ των κόσμων που συνθέτουν το ασαφές χάος της σύγχρονης Βαβυλώνας. Της σύγχρονης Βαβυλώνας που απαιτεί ένα παγκόσμιο κίνημα αυτονομίας για να μεταμορφωθεί ξανά σε *πόλη*.

---

* Το παρόν κείμενο δημοσιεύεται στο τεύχος της Βαβυλωνίας #20

Φυτρώνει Ελπίδα στο Τσιμέντο;

Νίκος Βράντσης
Ο Νίκος Βράντσης σπούδασε Πολιτικές Επιστήμες και ολοκλήρωσε το μεταπτυχιακό του στην Πολιτική θεωρία & Φιλοσοφία. Γράφει για τον δημόσιο χώρο και αναζητά τις αρχιτεκτονικές προϋποθέσεις της δημοκρατίας.

> *«Η πόλη δεν είναι χωρική οντότητα με κοινωνικές προεκτάσεις, αλλά κοινωνιολογική οντότητα που διαμορφώνεται χωρικά»*
> *Georg Simmel*

Ως γνωστόν, όταν μιλάμε για χώρο δεν εννοούμε κάποιο ουδέτερο κέλυφος που παρέχει στέγη σε ανάλατες ανθρώπινες ζωές. Ο χώρος έχει ρόλο ενεργό. Επηρεάζει την πλοκή της ανθρώπινης κωμωδίας, αλλά και επηρεάζεται από αυτήν.

Πάρτε για παράδειγμα την Αθήνα. Χωριό ήταν ακόμα όταν την είπανε πρωτεύουσα της Νέας Ελλάδας και τα κτήρια που στέγαζαν ζωή ήταν λιγότερα από τα ερείπια. Μα υπήρχε η Ακρόπολη, που δέσποζε στον βράχο και ραδιοβολούσε αρχαίο μύθο, ικανό να κληροδοτήσει στο "απερπάτητο" Κράτος ένα λαμπρό παρελθόν. Και έτσι, οι αρχόντοι βάπτισαν την Αθήνα πρωτεύουσα και διέταξαν να ξεκινήσει το κτίσιμο. Αλλά μερίμνησαν δια νόμου ώστε να μην υπάρξει κτήριο που να ανταγωνίζεται σε ύψος την Ακρόπολη.

Το πρόβλημα δεν ήταν έντονο όσο η Αθήνα, ως χωριό, δεν είχε λαό με στεγαστικές απαιτήσεις.

Έλα όμως που με τούτα και με κείνα, από ανάγκη ή με ελπίδα, μαζεύτηκε ντουνιάς και πύκνωσαν τα σώματα που ζητούσανε στέγη. Αλλά ο νόμος ήταν νόμος και τα στέγαστρα δεν μπορούσανε να πάρουν ύψος για να μην παραβιάσουν τη θέα στον βράχο.[1] Και έτσι, η μέριμνα για το αρχαίο κλέος, η πολυκτησία και το κατακερματισμένο έδαφος, οι στεγαστικές απαιτήσεις και τα οικονομικά συμφέροντα ανάγκασαν την πρωτεύουσα αντί για μπόι, να πάρει έκταση. Απλώθηκε η Αθήνα, έχτισε παντού, με υλικό το φτηνό τσιμέντο και με τρόπο λυσσαλέο και σχεδόν αυτοσχέδιο.

Τα παλιά σπίτια κατεδαφίστηκαν και αντικαταστάθηκαν από τα σκληρόδερμα στοιχεία της νέας πόλης –τα επονομαζόμενα και **πολυκατοικίες**– που φτιάχτηκαν πιο κοντοστούπικα και πιο λεπτά, σα νόθα παιδιά του στιβαρού και ογκώδους μπρουταλισμού που σάρωσε μεταπολεμικά τις πόλεις του Ανατολικού, κυρίως, Μπλοκ. Η ιστορία αυτή εκτός από γνωστή είναι και παρούσα, όχι στα μνημεία και τα μουσεία, αλλά στους χώρους που στεγάζουν την τρέχουσα ζωή.

Οι πολυκατοικίες δεν μπορούσαν να ψηλώσουν και τα διαμερίσματά τους έγιναν χαμηλοτάβανα, ώστε να χωρέσουν περισσότερα στο

νομοθετημένο ύψος και τα παράθυρά τους έγιναν μικρά [2] και ο ήλιος τρυπώνει πιο δύσκολα. Η πυκνή δόμηση δεν επέτρεψε να φτιαχτούν μεγάλες πλατείες. Και οι δρόμοι έγιναν στενοί και **αφού τα αμάξια δεν μειώθηκαν** [3], η κίνηση είναι μεγάλη. Και τα πεζοδρόμια των στενών δρόμων φτιάχτηκαν ακόμα στενότερα και έτσι δεν υπάρχει χώρος για μαγκίτες που αρέσκονται να περπατούν με τα χέρια απλωμένα και με εκτόπισμα διπλάσιο από τις αναλογίες του σώματός τους. Και οι τοπολογικές ανισότητες εντάθηκαν.

Διότι, πια, δεν υπάρχουν μόνο κακόφημες και καθωσπρέπει γειτονιές αλλά και υψομετρικής προελεύσεως διαφορές στην ποιότητα ζωής: τα φτωχάδια που ζουν χαμηλά, στα ισόγεια, γειτονεύουν με θορύβους και οχλήσεις και αντί για ήλιο και ουρανό βλέπουν το απέναντι τσιμέντο, ενώ οι ευπορότεροι κατοικώντας ψηλά, έχουν πρόσβαση σε ήλιο, αέρα και ουράνια θέα.

Ο ελληνικός μπρουταλισμός [4], λοιπόν, ήταν προϊόν μιας πλαστογραφημένης εκδοχής του αυθεντικού οικοδομικού ρεύματος που εφαρμόστηκε στον βορρά. Αλλά αν πάρουμε στα σοβαρά τον Oscar Newman [5], μπορούμε ίσως να πούμε ότι υπάρχουν και οφέλη από αυτή την πλαστογραφία. Ο Newman υποστήριζε ότι τα μικρόσωμα, χαμηλής έντασης κτήρια είναι πιο βιώσιμα, πιο αυτόνομα και αρκετά πιο λειτουργικά ώστε να αποτρέπουν το έγκλημα και να επιτρέπουν συνεννοήσεις. [6]

Η ελληνική μικρογραφία κατασκεύασε τέτοια, χαμηλών διαστάσεων και έντασης, οικοσυστήματα με διαμερίσματα λιγοστά και επομένως λιγότερους ενοίκους, οι οποίοι έχουν την *τύχη/ατυχία* να συναντούν τα ίδια πρόσωπα σε σκάλες και ασανσέρ. Δια της επαναλήψεως, τα βλέμματα γίνονται αναγνωρίσιμα και οι τυχαίοι συγκάτοικοι σε σύντομο διάστημα προβιβάζονται σε καλούς ή αχώνευτους γείτονες.

> *Και έτσι φτιάχτηκε ο χώρος σε αυτή τη μικρή επικράτεια του πλανήτη και σε αυτή τη φτιάξη οφείλεται εν μέρει και η κοινωνικοπολιτική ιδιαιτερότητα του πολίτη εν Ελλάδι.*

Όμως, τα πράγματα άλλαξαν και οι πολυκατοικίες πάλιωσαν και μαζί με τα ρήγματα στους τοίχους τους εμφανίζεται και ένα άλλο ρήγμα που έχει να κάνει με το περιεχόμενο των ζωών που διαδραματίζονται μέσα τους. Και παρότι οι πολυκατοικίες φτιάχτηκαν σε εποχές με άλλα προβλήματα και άλλες συλλογικές ανάγκες και επιθυμίες, τόσες δεκαετίες μετά γεννήθηκαν νέα προβλήματα –που δεν χωρούν κάτω από το χαλί– και νέες απαιτήσεις που μοιάζουν να μην μπορούν να εκπληρωθούν σε σκεύη που φτιάχτηκαν για ανθρώπους με συνήθειες διαφορετικές από τις δικές μας.

Το ρήγμα, κυριολεκτικά και μεταφορικά, έχει να κάνει με την ισχύ των ορίων.

Ως γνωστόν, θεωρητικοί και πρακτικάριοι είχαν περί πολλού τα όρια και όσα αυτά οριοθετούσαν. Και δαπάνησαν πολλά υλικά και πολύ μελάνι για να ταιριάξουν οι συλλογικές συνήθειες σε οριοθετημένους χώρους.

Στη «Χάρτα των Αθηνών», για παράδειγμα, ο Le Corbusier άπλωσε σε 95 θέσεις ένα πολεοδομικό όραμα, με την πρόθεση να τακτοποιήσει το χάος κατανέμοντας τη ζωή σε τέσσερις επικράτειες του βίου: **κατοικία, εργασία, αναψυχή, μετακίνηση.** [7]

Αλλά και οι εργάτες στα αιτήματά τους απέναντι στα αφεντικά, ζητούσαν μια δίκαιη και ίση τριχοτόμηση της εικοσιτετράωρης ζωής [8]: μια οκτάωρη φέτα δουλειάς στο εργοστάσιο, μια οκτάωρη φέτα ύπνου στο σπίτι –και μάλιστα στο ιδιωτικότερο σημείο του, τη κρεβατοκάμαρα– και μια οκτάωρη φέτα ανάπαυσης και αναψυχής που μπορούσε να εκπληρωθεί σε χώρους τόσο δημόσιους όσο και ιδιωτικούς. Τα όρια ήταν σαφή, οι πράξεις είχαν τους χώρους τους και κάθε χώρος ταίριαζε σε συγκεκριμένες πράξεις.

Ακόμα και για την πολιτική θεωρία, η διάκριση ανάμεσα στον ιδιωτικό και τον δημόσιο χώρο ήταν θεμελιώδης. Και σύμφωνα με τους ορισμούς των στοχαστών, στον ιδιωτικό χώρο –ίσως ιδανικά

στο κρεβάτι, σε θέση ύπτια, με το βλέμμα θολό και καρφωμένο στο ταβάνι [9]– ο μοντέρνος άνθρωπος μπορούσε να βυθιστεί σε αναστοχασμούς και να σκεφτεί τη θέση του στον κόσμο. Και στη δημόσια σφαίρα, ως πολίτης πια, μπορούσε αυτόν τον αναστοχασμό να τον μεταμορφώσει σε πράξη μαζική.

Και την πολιτική, σαν οριοθετημένο χώρο μάθαμε να την καταλαβαίνουμε. **Γι' αυτό δεν είναι μόνο τα χέρια, τα πόδια, τα παπούτσια και οι δρόμοι που διακρίνονται σε αριστερά και δεξιά.** Είναι και κοτζάμ ιστορικές προσωπικότητες, κυβερνήσεις και ολόκληρες ιδέες. **Αριστεροί και δεξιοί** πολιτικοί, αλλά και αποφάσεις που παίρνονται **από τα πάνω** και πρωτοβουλίες **από τα κάτω**. Μιλάμε για πολιτική με όρους χώρου.

Αλλά τα όρια που κατένημαν και ερμήνευαν τον κόσμο έχουν γεμίσει τρύπες και η πραγματικότητα γλιστρά από τα πολυκαιρισμένα τους τοιχία. Παραδείγματα πολλά. Η νέα επισφαλής εργατική δύναμη δεν έχει ωράριο σταθερό και οι freelancers δουλεύουν από το σπίτι ή κοιμούνται στη δουλειά των open working spaces τους. **Πάνε και οι φέτες και τα οκτάωρα.** Κι αν οι εργάτες κάποτε ζητούσαν να αυξηθεί η φέτα της ανάπαυσης και να μειωθεί η φέτα της δουλειάς, σήμερα αυτό που ζητούν είναι να υπάρξουν φέτες.

Να υπάρξουν όρια.

Αλλά και της θεωρίας τα όρια μπάζουν. Γιατί πια στην ιδιωτική στιγμή του κάποιος είναι πιθανότερο να σκρολάρει στην οθόνη του smartphone του από το να αναστοχάζεται τη θέση του στον κόσμο. Και ο άνθρωπος της δημόσιας ζωής, αυτός που συναντούμε έξω στον δημόσιο χώρο, είναι λιγότερο πολίτης/ καλλιτέχνης/ δανδής και περισσότερο τουρίστας/ καταναλωτής/ απλά αδιάφορος: **ξεπλυμένες εκδοχές του πολυτραγουδισμένου από τους φιλοσόφους, δημοσίου ανδρός.**

Δημόσιος άνδρας βεβαίως δεν υπάρχει, διότι δεν υπάρχει δημόσια σφαίρα. Η δημόσια σφαίρα έχει αποσυνδεθεί εντελώς από τον χώρο. Τα κοινοβούλια δεν αποφασίζουν αλλά διαχειρίζονται

αποφάσεις παρμένες αλλού. Τα κέντρα των αποφάσεων έχουν μετατοπιστεί. Και σε όσες διαδηλώσεις και αν πάμε, δεν βρίσκουμε θεσμό σοβαρό να απευθύνουμε το αίτημά μας.

> *Οι πολιτικές μας δράσεις γίνονται τελετουργικά που ψελλίζουν ξόρκια μπας και αναστηθεί το παρελθόν, όταν όρια και χώρος είχαν σημασία.*

Και τα κόμματα αντιστοίχως, παρότι ξιφουλκούν και ρητορεύουν και επιστρατεύουν επιχειρήματα περί ηθικής, επισημαίνοντάς μας ασταμάτητα τις διαφορές τους (βλ. βουλκανιζατέρ εναντίον offshore), δεν κάνουν τίποτα διαφορετικό το ένα από το άλλο και **οδηγούν τα ακροατήριά τους από διάψευση σε απογοήτευση.**

Και οι λέξεις, όσο και αν μας στοιχειώνουν, δεν αποδίδουν αυτό που μας συμβαίνει. Και άντε τώρα να ψάχνουμε καινούριους τρόπους και νέα λεξιλόγια για να **περι-γράψουμε** τη διαρρέουσα πραγματικότητα. Ευκολότερο δεν είναι να επαναλάβουμε παλιές προσευχές περιμένοντας να επανέλθει η ζωή στα παλιά της όρια;

Αυτή η παλιά κακή συνήθεια επιδρά και στον τρόπο που αντιμετωπίζουμε τη ζωή μας στις πολυκατοικίες. Οι χώροι των διαμερισμάτων που έφτιαξαν οι αρχιτέκτονες για να στεγάσουν ό,τι θεωρούσαν κανονική, καθημερινή ζωή, είναι διάτρητοι.

Και ακούμε ασταμάτητα, τους θρήνους για τις άσχημες και μη λειτουργικές μας πόλεις και για τα ίχνη του νεοκλασικού κόσμου που σβήστηκαν ξαφνικά, απότομα, ριζοσπαστικά και σκόπιμα για να γεννηθούν πάνω στα χαλάσματά τους αυτά τα νέα, λιγότερο όμορφα, σκληρόδερμα στοιχεία.

Οι πολυκατοικίες θεωρούνται ενσαρκώσεις προβλημάτων, αιτίες κρίσεων, δομές άκρατου ατομικισμού όπου εκκολάπτεται η αστική μοναξιά· δομές που παραβιάζουν τον δημόσιο χώρο και συγκροτούν την αβίωτη μητρόπολη· κατασκευές υποδεέστερες ως προς την αισθητική τους ποιότητα αλλά και τον τύπο ανθρώπου που παράγουν.

Κατοικούμε χώρους που μάθαμε να αντιπαθούμε.

Αλλά εξακολουθεί αυτή η αντιπάθεια να είναι νόμιμη; Μήπως αυτή η αρνητική προδιάθεση κρύβει ενδεχόμενες θετικές δυναμικές του χώρου, τις αναγκαίες να σαρκωθούν για να απαντήσουν στη σημερινή ρευστότητα;

Ο σοφός νους, αντί να **δικάσει τα πράγματα αναπαράγοντας ετυμηγορίες, προτιμά να τα ανακρίνει προτού βγάλει συμπεράσματα.** Αυτή τη μέθοδο συνιστώ και για την πολυκατοικία. Ας διατρέξουμε τα υποστηλώματα των αξιολογήσεων για να ανιχνεύσουμε την ποσότητα νομιμότητας που εξακολουθεί να υπάρχει μέσα τους. Αντί για μοιρολόγια, ας ψάξουμε λέξεις για

να περι-γράψουμε και να καταλάβουμε τους χώρους της. Και αφού τους καταλάβουμε –όπως τους καταλάβουμε– μπορούμε να δούμε αν θέλουμε να τους αλλάξουμε/ αφήσουμε ως έχει/ γκρεμίσουμε.

Μπορούμε, λοιπόν να συγχωρήσουμε την πολυκατοικία, να την καταλάβουμε και **να εξετάσουμε αν οι χώροι που σχηματίζει πληρούν τις αρχιτεκτονικές προϋποθέσεις μιας νέας ζωής και μιας νέας δημοκρατικότητας,** που να απαντά στα πολυπρόσωπα προβλήματα που προκαλούνται από τη ρευστότητα; Ποια προβλήματα;

Μια γρήγορη καταγραφή των σημαντικότερων προβλημάτων γεμίζει τη λίστα της κακοδαιμονίας: κοινωνική αποσύνθεση, μοναξιά, στόμωμα του πολιτικού αιτήματος, πολιτική διάψευση και απογοήτευση, ανισότητα, αστεγία, οικολογική υποβάθμιση –κόρη της μαζικής παραγωγής και κατανάλωσης υλικών, εικόνων και επιθυμιών. Προβλήματα πολλά και δεμένα μεταξύ τους.

Σε αυτά τα προβλήματα, ένα παρδαλόχρωμο πλήθος ειδικών και ανειδίκευτων, σπεύδει να απαντήσει. Και οι απαντήσεις ποικίλλουν. Ακούμε από προτάσεις για την αλλαγή στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την ανάγκη μεταρρυθμίσεων στο Κράτος, μέχρι προτροπές για τη μετάβαση σε μια πιο **έξυπνη πόλη** –που ποτέ, βέβαια, δεν σταματά να παρακαλά την Amazon να χτίσει τα HQ2 [10] της και την ΕΕ να μεταφέρει τους οργανισμούς της [11] στην επικράτειά της.

Σε αυτό το ρεπορτόριο των λύσεων, δεν συγκαταλέγεται ποτέ το πιο πυρηνικό δομικό στοιχείο της κλίμακας: **η πολυκατοικία.** Ένας από τους λόγους που μας διαφεύγει το πεδίο αυτό, ίσως και να οφείλεται στο ότι μάθαμε να την ερμηνεύουμε ως πολεοδομικό τραύμα.

Αλλά ας προσπαθήσουμε να δούμε τους χώρους της πολυκατοικίας και τη ζωή μας διαφορετικά από αυτό που είχαν οι αρχιτέκτονες και οι πολεοδόμοι στο μυαλό τους όταν ταξινόμησαν τη ζωή, αντιστοιχώντας την ποικιλία της στον κατασκευασμένο χώρο. Ας αποσυναρμολογήσουμε τους χώρους της και τις σχέσεις μας σε

αυτόν τον χώρο. Ας την δούμε αλλιώς, όχι ως πρόβλημα αλλά ως μέρος μιας λύσης.

Για παράδειγμα, ας αποσυναρμολογήσουμε **τη σκάλα** [12] για να βρούμε τις κρυμμένες, θετικές κοινωνιολογικές δυναμικές που κρύβονται κάτω από τις στρώσεις της συνήθειας. **Τι θα γινόταν αν αλλάζαμε τον σκοπό που νομίζουμε ότι εξυπηρετεί η σκάλα;** Τι θα γινόταν αν στις σκάλες καθιερωνόταν ο θεσμός μικρών botellón; Τι θα γινόταν αν οι άνθρωποι των ορόφων δίνανε ραντεβού για έναν καφέ στα σκαλιά αραιά και που; Εν ολίγοις, τι θα γινόταν αν η σκάλα από τόπος διαδρομής μετατρεπόταν σε τόπο συνάντησης;

Ας στρέψουμε το βλέμμα μας στις ταράτσες.

Οι ταράτσες φτιάχνουν ένα ανεκμετάλλευτο, υπέργειο στρώμα. Στα μανιφέστα του, ο Le Corbusier προόριζε την ταράτσα ως τόπο μέσω του οποίου η πολυκατοικία επιστρέφει πίσω στη γη, το έδαφος που της στέρησαν τα θεμέλιά της. Μπορούμε να σκεφτούμε τις ταράτσες αλλιώς; Πράσινες, χωρίς τοιχία, δεμένες μεταξύ τους με σκάλες και γέφυρες που δημιουργούν μια ιπτάμενη πόλη.

Ας δούμε τις σχέσεις συγκατοίκησής μας αλλιώς. Μπορούμε να σταλάξουμε λίγο κοινό βίο στην πολυκατοικία; Να αφαιρέσουμε κάποιες πόρτες και να προσθέσουμε κάποιους κοινούς χώρους; Κάποιοι το κάνουν. Κάτοικοι μοιράζονται την κουζίνα [13], φτιάχνουν χώρους με κοινόχρηστα εργαλεία [14], μοιράζονται οχήματα για τη μετακίνησή τους, οργανώνουν κοινά δείπνα. [15]

Ας σκεφτούμε **παιχνίδια ιχνηλασίας** που διαδραματίζονται μέσα στην πολυκατοικία. Ας σκαρφιστούμε **ομάδες που χαρτογραφούν τους κενούς χώρους** [16], που αναζητούν την ιστορία της δομής όπου ζουν ή την προϊστορία του χώρου όπου χτίστηκε η πολυκατοικία· ομάδες που στήνουν δίκτυα επικοινωνίας μεταξύ των κατοίκων για να διευκολύνουν τις αποφάσεις τους. Πολλές φορές δεν γνωρίζουμε **τι κρύβεται σε μια πολυκατοικία** [17]. Μπορούμε να καταγράψουμε τα ίχνη; Ποιοι ζούσαν πριν εδώ; Ποια είναι τα ίχνη που άφησαν; Πώς η δομή επηρέασε τη ζωή των

ανθρώπων; Τι διακριτό χαρακτηριστικό υπάρχει σε αυτή την πολυκατοικία;

Ας σκεφτούμε πως η πολυκατοικία μπορεί να δώσει λύσεις σε τρέχοντα προβλήματα.

Άνθρωποι βρίσκονται στον δρόμο. Πρόσφυγες αναζητούν σπίτι και ενσωμάτωση. Χώροι στις πολυκατοικίες παραμένουν κενοί ενώ προγράμματα οργανισμών χρηματοδοτούν την παραχώρηση στέγης [18] σε όσους έχουν ανάγκη. Μπορούμε να ενώσουμε αυτές τις κουκκίδες;

Οι δυνατότητες είναι πολλές, αλλά για να τις σκεφτούμε πρέπει να σταματήσουμε να εναποθέτουμε τις ελπίδες μας αποκλειστικά στην Αγορά και τους Κρατικούς θεσμούς και να στηριχτούμε στην επινοητικότητα των κατοίκων και τη δύναμή τους να απαντούν οι ίδιοι στα προβλήματα που τους επηρεάζουν. Τότε η πολυκατοικία εκτός από πρόβλημα μπορεί να γίνει και μέρος της λύσης. Μα πρώτα χρειάζεται να τη συγχωρήσουμε, να παραμερίσουμε την αρνητική προδιάθεση και να της ρίξουμε ένα πιο παιχνιδιάρικο και τρυφερό βλέμμα. Να τη φανταστούμε αλλιώς! Να την κατοικήσουμε αλλιώς!

_____

Σημειώσεις:

[1] Η μόνη περίοδος που παρακάμφθηκε ο κανόνας ήταν επί Χούντας, που δεν είχε πρόβλημα και ενδοιασμούς να φτάσει σε ύψος τον βράχο. Και στην επταετία έγινε το Hilton και οι Πύργοι που ξεχωρίζουν. Και τώρα βέβαια, εν μέσω κρίσης έχουμε ανάγκη από investors και development και η Lamda είπε να φτιάξει στο ελληνικό, ουρανοξύστες μέτρων διακοσίων, παρακαλώ και ο νόμος, παρότι νόμος, απέκτησε ξάφνου πλαστικότητα και ευελιξία για λόγους δημοσίου συμφέροντος.

[2] https://selectedbytraitors.gr/2018/03/12/το-παράθυρο/

[3] https://selectedbytraitors.gr/2017/12/06/όλα-είναι-δρόμος/

[4] Ο όρος δεν προκύπτει από το *brutal* που σημαίνει *άσχημος*, αλλά από το *beton brut* που σημαίνει *ωμό μπετόν.*

[5] www.youtube.com/watch?v=9OMH7N_6nCE&t=662s

[6] Oscar Newman, Defensible Space, Macmillan (1972).

[7] Η Χάρτα των Αθηνών, Εκδόσεις Ύψιλον, επιμέλεια: Γιώργος Σημαιοφορίδης, μετάφραση: Σταύρος Κουρεμένος.

[8] https://selectedbytraitors.gr/2018/02/07/ta-oria/

[9] https://selectedbytraitors.gr/2018/02/03/to-orio/

[10] https://www.theatlantic.com/business/archive/2018/02/amazon-warehouses-poor-cities/552020/

[11] https://www.theguardian.com/world/2017/jun/22/eu-countries-compete-to-host-london-based-agencies-after-brexit

[12] https://selectedbytraitors.gr/2017/11/14/i-skala/

[13] https://www.ted.com/talks/grace_kim_how_cohousing_can_make_us_happier_and_live_longer

[14] https://www.shareable.net/blog/how-to-start-a-tool-library-in-your-community

[15] https://parallaximag.gr/agenda/events/deipno-tis-anoiksis-ksanachtypa-sti-svolou

[16] https://www.monumenta.org/

[17]

https://parallaximag.gr/thessaloniki/anakalipsame-ena-apo-ta-pio-agnosta-mistika-tis-thessalonikis

[18] https://www.react-thess.gr/

* Το παρόν κείμενο δημοσιεύεται στο τεύχος της Βαβυλωνίας #20.

Πόλη & Νέα Αστικά Κινήματα | B-FEST 7 (Βίντεο)

“Πόλη & Νέα Αστικά Κινήματα”. Παρακάτω το βίντεο της εκδήλωσης που έλαβε χώρα στις 27 Μαϊου 2018 στα πλαίσια του B-FEST 7.

Στη συζήτηση συμμετείχαν **μέλη αστικών κινημάτων από του Φιλοπάππου ως τα ρέματα της Αττικής.**

Εισήγηση:
Νίκος Ιωάννου (περ. Βαβυλωνία)

[youtube id=”2DrNWSghf8g”]

Η Πόλη στα Μυθιστορήματα του Κώστα Σβόλη

Γιάννης Κτενάς

Η σημερινή μου παρουσία εδώ ακροβατεί ανάμεσα στην ευγένεια και την αγένεια ή ίσως το θράσος. Δέχτηκα την πρόσκληση γιατί μου αρέσουν πολύ τα βιβλία του Κώστα, αλλά και γιατί τον συμπαθώ πολύ προσωπικά· όταν λοιπόν μου ζήτησε, στο πλαίσιο του B Fest, κοιτώντας με σαν τον ήρωά του τον Αρκούδο, να μιλήσω στη σημερινή εκδήλωση, δεν μπόρεσα να πω όχι – κάτι τέτοιο θα παραήταν αγενές. Ήθελα εξάλλου να βρεθώ στο ίδιο πάνελ με τον Φιλήμονα, καθώς, παρότι τον διαβάζω και τα λέμε συχνά πυκνά, δεν είχαμε μιλήσει ποτέ μαζί σε εκδήλωση.

Από την άλλη, καθώς δεν έχω ξαναμιλήσει ποτέ σε εκδήλωση για λογοτεχνικό έργο –να το θράσος: ο Φιλήμονας έχει γράψει ολόκληρα βιβλία σχετικά–, νιώθω μια αμηχανία και σκέφτομαι ότι ίσως τελικά αποδειχτώ αγενής, σπαταλώντας τον χρόνο όλων χωρίς να το θέλω. Ζητώ λοιπόν εκ των προτέρων την κατανόηση και την επιείκειά σας.

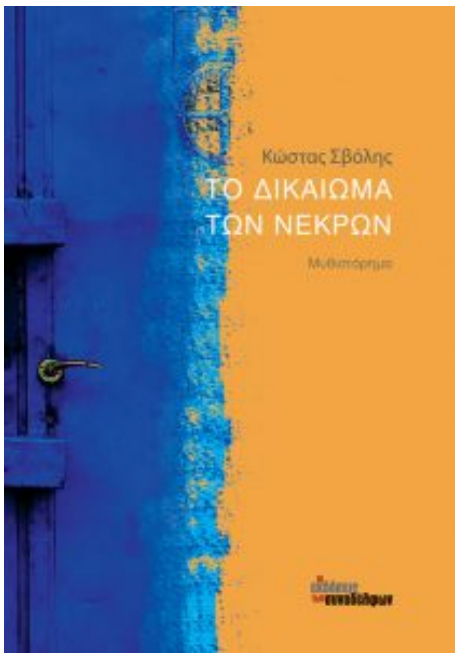
Ακριβώς επειδή δεν ήξερα πώς συμπεριφέρεται κανείς ως ομιλητής σε μια παρουσίαση μυθιστορήματος –τι κάνεις: λες εντελώς γενικά πράγματα; Τότε όμως πού έγκειται η βιβλιοπαρουσίαση; Ή μήπως αποκαλύπτεις τι γίνεται στο βιβλίο, οπότε και σε κυνηγάει ο εκδότης για το spoiler που έκανες;–, σκέφτηκα να εκθέσω κάποια στοιχεία για το περιβάλλον μέσα στο οποίο διαδραματίζεται το λογοτεχνικό –και ίσως όχι μόνο– έργο του Κώστα, να ανασυγκροτήσω κάποιες ψηφίδες από το σύμπαν μέσα στο οποίο κινούνται οι ήρωές του, τόσο αυτοί του πρώτου μυθιστορήματος, του ***Μαζί τους***, όσο και αυτοί του ***Δικαιώματος των Νεκρών***, το οποίο παρουσιάζουμε σήμερα. Και αυτό το σύμπαν δεν είναι άλλο από το σύμπαν της πόλης, το αστικό σύμπαν. Επομένως, αν θέλαμε να είμαστε επίσημοι, θα λέγαμε ότι το θέμα μας είναι: «Η πόλη στα μυθιστορήματα του Κώστα Σβόλη». Η πόλη είναι τόσο σημαντική για τον λογοτεχνικό κόσμο του Κώστα, που ήδη στην πρώτη παράγραφο του πρώτου μυθιστορήματός του αναφέρεται δύο φορές.

Η πόλη, λοιπόν. Η πόλη με τις στοές της, τις καβάτζες της, τα παλιατζίδικα και τα υπόγεια δισκάδικά της, τις παιδικές χαρές της, τις πλατείες της – και μάλιστα τις πλατείες της με το *γαρμπίλι*. Το γαρμπίλι, το ψιλό χαλίκι δηλαδή, είναι μια λέξη που έμαθα από τα βιβλία του Κώστα. Κι αυτός είναι για μένα ένας πρώτος λόγος για να αγαπήσει κανείς έναν λογοτέχνη: το να του μάθει μια καινούρια λέξη. Όχι όμως μια λέξη δύσκολη ή επιτηδευμένη, αλλά μια λέξη λαϊκή, η οποία μπορεί να έρθει και να κουμπώσει με ένα μάγμα βιωμάτων και αναμνήσεων.

Συνεχίζω: σημαντικό μέρος της πόλης του Σβόλη είναι τα καφενεία και τα μεζεδοπωλεία. Ορισμένες από τις πιο σημαντικές συναντήσεις για την προώθηση της πλοκής γίνονται μέσα σε

καφενέδες και ταβερνάκια, όπου οι ήρωες, πάνω από τον καπνό των τσιγάρων τους και τρώγοντας παραδοσιακά πιάτα, ανταλλάσσουν ατάκες και πληροφορίες – χαρακτηριστική εδώ η συνάντηση του φοβερού δημοσιογράφου Πέτρου με τον Λεό στο *Δικαίωμα των Νεκρών*.

Μέσα από την περιγραφή αυτών των συναντήσεων, ο Κώστας βρίσκει την ευκαιρία να αναφερθεί και στην κουζίνα των μαγαζιών της πόλης: στα μεζεδοπωλεία πρόκειται για κοχλιούς, απάκι, μαραθόπιτα, μαστέλο, τσίπουρο και ρακή· άλλες φορές, οι ήρωες του τρώνε πεϊνιρλί στο όρθιο, ή ακόμη, πολύ απλά, σουβλάκι με μπίρα στο σπίτι. Μας θυμίζει έτσι τη μεγάλη παράδοση των ιταλών και γάλλων αστυνομικών μυθιστοριογράφων, του Καμιλλέρι λόγου χάρη, που περιγράφουν επιμελώς τα τοπικά φαγητά που γεύονται οι ήρωές τους, ίσως γιατί γνωρίζουν ότι η τροφή είναι ένα βασικό συστατικό του ευρύτερου ανθρώπινου και κοινωνικού σύμπαντος.

Το δικαίωμα των νεκρών, Κώστας Σβόλης, Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων, Μάρτιος 2018, 208 σελ.

Άλλη μια σημαντική ψηφίδα της πόλης είναι φυσικά τα μπαρ. Και

εδώ ο Σβόλης χειρίζεται το θέμα με μαεστρία. Σκηνοθετεί στιγμιότυπα των βιβλίων του μέσα στα μπαρ με τους καπνούς τους, τις μουσικές τους, τα ποτά τους, τα «ρεμαλάκια» τους, όπως γράφει. (Πρέπει μάλιστα να πω σε αυτό το σημείο, μιας και μιλάμε για τα μπαρ, ότι τα μυθιστορήματα του Σβόλη με επηρέασαν και προσωπικά, καθώς αφότου τα διάβασα, άρχισα να πίνω Famous Grouse και να το λέω «πέρδικα», ίσως επειδή, συνειδητά ή ασυνείδητα, ήθελα να μοιάσω με τον ήρωά του, τον Λεό. Είναι όμως και αυτό χαρακτηριστικό του πώς σε αλλάζει η λογοτεχνία, δεν είναι; Όπως στο νουάρ, που όλοι καπνίζουν…)

Μιλώντας για τα μπαρ, ο Σβόλης παρουσιάζει με ιδιαίτερη ευαισθησία, και αυτό μου άρεσε πολύ, τις μπαργούμεν. Έρχεται έτσι κοντά στον Tom Waits, με το «Invitation to the blues» και σε δύο σπουδαίους έλληνες μουσικούς, επίσης εραστές της πόλης, τον Φοίβο Δεληβοριά, με το τραγούδι «Χάλια» και τον Νικήτα Κλιντ, με το τραγούδι «Αρτίστα» – μιλάνε για σερβιτόρες βέβαια αυτοί, αλλά είναι περίπου το ίδιο.

Οι μπαργούμεν, αυτά τα πλάσματα που είναι ταυτοχρόνως τόσο προσβάσιμα και τόσο απρόσιτα, τόσο οικεία αλλά και τόσο άγνωστα, παίζουν σημαντικό ρόλο στα μυθιστορήματα του Κώστα, και δεν μπορώ να μη σκεφτώ ότι αυτό έχει κάποια σχέση με την ιδιοτυπία του ρόλου τους, του επαγγέλματός τους, του λειτουργήματός τους. Η Μαρίνα στο *Μαζί τους* και η Βάσω στο *Δικαίωμα των Νεκρών*, μπλεγμένες σε όμορφες και αδιέξοδες καταστάσεις με τον Λεό, αυτόν τον κινηματογραφικό ήρωα που λατρεύει τον Νικολαΐδη και που εμφανίζεται και στα δύο βιβλία, είναι και οι δύο μπαργούμεν.

Διαβάζω ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα για τη Βάσω:

> *Δούλευε πάντα πίσω από την μπάρα, σαν να ήταν η ασπίδα της και ταυτόχρονα ο τόπος συνάντησης με όλους αυτούς τους νυχτόβιους τύπους, ένας κόσμος βουτηγμένος στις αναθυμιάσεις του αλκοόλ, στην επιτήδευση και στους κώδικες των απροσάρμοστων σκιών που εξαφανίζονται με το φως της μέρας. Αυτή η αναγκαία απόσταση της επέτρεπε να σου σερβίρει το ποτό*

σαν να σου πετούσε ένα σωσίβιο σωτηρίας, θ' αντέξουμε κι αυτό το βράδυ, όσο για το πρωί ποιος ξέρει… Αυτό το τραπέζι, που σε ενώνει και οριοθετεί, πόσες και πόσες φορές δεν το είχαν αναφέρει όταν φιλονικούσαν για την Άρεντ. Την απόπαιρνε γιατί, όπως θεωρούσε τότε, είχε την τάση να παραβλέπει την αταξική οπτική της Άρεντ, αλλά η αλήθεια ήταν πως του είχε λείψει εκείνο το κοινό τους τραπέζι.

(Το δικαίωμα των νεκρών, σ. 64)

Προτού προχωρήσω, και μιας και αναφέρθηκα λίγο στη μουσική, η οποία διατρέχει τα μπαρ αλλά και γενικότερα τα βιβλία του Κώστα, να σημειώσω παρεμπιπτόντως την αγάπη που απ' ό,τι φαίνεται μοιραζόμαστε για δύο τραγουδοποιούς, τον Σαββόπουλο και τον θανάση Παπακωνσταντίνου. Χαρακτηριστική είναι η σκηνή που ο ήρωας του Κώστα περπατάει μέσα στην πόλη παραφράζοντας τους στίχους της «Δημοσθένους Λέξεως» του Σαββόπουλου, αλλά και οι αναφορές στο «Παλιά πληγή» και το «San Michele» του θανάση. Πλάι στους ροκ ήχους των Doors, των White Stripes και άλλων, που αποτελούν το ηχητικό χαλί των βιβλίων, οι μουσικές των τραγουδοποιών και των ρεμπετών παίζουν και αυτές τον ρόλο τους.

***

Τώρα, σε άλλο κλίμα, κάτι που βρήκα ενδιαφέρον είναι μια διαφορά ανάμεσα στο πρώτο και το δεύτερο μυθιστόρημα του Κώστα. Στο *Μαζί τους* τα διάφορα σημεία της πόλης δεν ονοματίζονται ρητά και πρέπει να είσαι έμπειρος ή έστω επαρκής Αθηναίος για να τα πιάσεις. Έτσι, ο Λυκαβηττός ονομάζεται «ο μεγάλος λόφος», το Κολωνάκι «η αριστοκρατική γειτονιά», τα σκαλιά του Άη Νικόλα στην Ασκληπιού «σκαλιά του Αγίου». Αντιθέτως, στο *Δικαίωμα των Νεκρών*, οι περιοχές και τα μέρη προσδιορίζονται με το όνομά τους. Έτσι βλέπουμε τον Ιπποπόταμο, όπου δουλεύει η Βάσω, το Εν δελφοίς, το Ζόναρς, τον Αλιγάτορα, τον Λουμπαρδιάρη, αλλά και το μετρό του Χολαργού, το Νομισματοκοπείο, το Κάτω Χαλάνδρι, το Κοντόπευκο,

την Πεντέλη. Η πόλη λοιπόν στο *Δικαίωμα των Νεκρών* ονοματίζεται και επεκτείνεται, για να περιλάβει και τα προάστιά της, τα οποία επίσης περιγράφονται πετυχημένα.

> *Πάρκαρε το Niva στη λεωφόρο Μεσογείων στο ύψος του Νομισματοκοπείου και προχώρησε με τα πόδια κανά χιλιόμετρο πάνω στη λεωφόρο, αγόρασε καπνό και μερικά κουτάκια μπίρα από έναν αγουροξυπνημένο περιπτερά, που δεν είχε προλάβει καλά καλά να σηκώσει τα ρολά. Έστριψε και άρχισε τα ζικ ζακ μέσα στα στενά, μουσκεμένα από την υγρασία που στάζανε οι βελόνες των πεύκων, μια μυρωδιά από καμένο ξύλο έδινε στο προάστιο χωριάτικη νότα.*
>
> *(Το δικαίωμα των νεκρών, σ. 67)*
>
> *Αποφάσισε να πάει με τα πόδια από το Κοντόπευκο, όπου έμενε ο Πέτρος, μέχρι το σπίτι του, τα δέντρα στάζανε από μια ξαφνική βροχή που δεν πρόλαβε να δει, μικρές λακκούβες με νερό ήταν διάσπαρτες στους κακοσυντηρημένους δρόμους, γατιά περνάγανε βιαστικά και χώνονταν κάτω από τα παρκαρισμένα αμάξια, καμία ανθρώπινη παρουσία δεν είχε κάνει ακόμα την εμφάνισή της.*
>
> *(Το δικαίωμα των νεκρών, σ. 87)*

Έχοντας ζήσει τα εφηβικά μου χρόνια στο Κοντόπευκο, και τριγυρίζοντας πρόσφατα εκεί μετά από ένα ξενύχτι, μπορώ να επιβεβαιώσω ότι αυτά τα μέρη έχουν μια άλλη μουσική, μια άλλη ποίηση, την οποία ο Κώστας συλλαμβάνει πολύ καλά, μιλώντας γι' αυτό το κάπως αγροτικό στοιχείο και για τις γάτες που εξαφανίζονται κάτω από τα σταθμευμένα αυτοκίνητα.

Και οφείλω να πω ότι όσο μου άρεσε η κατονομασία περιοχών και μαγαζιών που γνωρίζω και όπου έχω πάει –ένιωθα επιτέλους σαν τους τυχερούς ιταλούς ή γάλλους αναγνώστες που καταλαβαίνουν βιωματικά ποια είναι και τι σημαίνει η τάδε ή η δείνα πλατεία στην οποία κινείται ο ντετέκτιβ τους, χωρίς να χρειάζεται να γυρίσουν στις πίσω σελίδες για να διαβάσουν τις σημειώσεις του μεταφραστή– άλλο τόσο μου άρεσε και η ασάφεια του *Μαζί τους*,

καθώς μου επέτρεπε να αναδημιουργήσω την πόλη μέσα στο μυαλό μου. Μιλάω ειλικρινά, το μέρος που αγοράζουν προς το τέλος του *Μαζί τους* οι ήρωες, το έχω τοποθετήσει με τον νου μου ψηλά στην Μπενάκη, και κάθε φορά που πρέπει να πάω στου Στρέφη, σκέφτομαι «θα περάσεις το μπαρ του Σβόλη και αμέσως μετά θα κάνεις αριστερά». Το ίδιο συμβαίνει και με την πίσω αυλή του σπιτιού του Λεό – ο οποίος για κάποιο λόγο, ο Κώστας μόνο ξέρει τι μεσολάβησε, από εκεί που έμενε στου Γκύζη στο πρώτο βιβλίο, στο δεύτερο μένει στο Κάτω Χαλάνδρι. Νιώθω ότι ξέρω πολύ καλά πού είναι, την έχω τοποθετήσει νοερά στην οδό Χαραυγής, δίπλα στο σπίτι ενός φίλου μου και κάθε φορά που περνάω αναρωτιέμαι τι να κάνει τώρα ο Λεό.

Αυτό δεν είναι άλλο ένα χαρακτηριστικό της τέχνης που μας αρέσει; Ότι αναπλάθει την πραγματικότητα ή μάλλον ότι γίνεται μέρος, όχι λιγότερο πραγματικό, της πραγματικότητας; Όπως το Κολωνάκι δεν είναι πια για μένα το ίδιο μετά τον Σκύλο τον Βαγγέλη του Δεληβοριά, έτσι και τα Εξάρχεια, το Νομισματοκοπείο και η Πεντέλη, μέρη με τα οποία έχω μια βιωματική επαφή, μεταλλάχθηκαν πλέον ουσιωδώς για μένα μέσα από τα μυθιστορήματα του Κώστα.

***

Οδεύοντας σιγά σιγά προς το κλείσιμο, πρέπει νομίζω να τονίσω ότι η πόλη του Σβόλη είναι επίσης μια πόλη της κρίσης, της σύγχρονης κρίσης. Η μιζέρια και η απελπισία των κατοίκων αναφέρονται συχνά πυκνά, μαζί με τα μαγαζιά που κατεβάζουν ρολά και τις μεγάλες πινακίδες «ενοικιάζεται» που κρέμονται από τα άλλοτε κραταιά γραφεία των εταιρειών στα φρικώδη γυάλινα κτίρια της Συγγρού.

Αυτή η κρίση κάνει να αναδυθούν, ή ίσως απλώς να γίνουν ορατές, οι μεγάλες αντιφάσεις της πόλης. Από τη μία η εντατικοποίηση της εργασίας, η παρακολούθηση των ντελιβεράδων μέσω GPS, το gentrification, η βεβιασμένη διασκέδαση του Κολωνακίου, οι άγριες φάτσες των βασανιστών φυλάκων της τάξης, η ακροδεξιά – μια ακροδεξιά μοντέρνα, που θέλει να ξεπεράσει

τη γραφικότητα και να συνδεθεί με τις νέες ιδέες για το leadership, την αυτοδημιουργία, την αγορά, την πολιτισμική ηγεμονία και να αναπτύξει στρατηγικούς στόχους για τη διαχείριση των πληθυσμών. Και από την άλλη η ανθρωπιά, η αυθόρμητη αλληλεγγύη των άγνωστων ανθρώπων στο μετρό που σου πασάρουν το όχι ακόμη ληγμένο εισιτήριο με ένα συνωμοτικό κλείσιμο του ματιού, οι λαϊκοί άγραφοι κώδικες των απλών ανθρώπων που σου βάζουν ένα πιάτο φαΐ και που, άπαξ και βρουν νόημα στην εργασία τους, καμαρώνουν για τα δημιουργήματα των χεριών τους, η συντροφικότητα, η πολιτική δράση.

> *Οι γειτονιές έστεκαν αμήχανες και μπερδεμένες απέναντι στις αλλαγές που συνέβαιναν σ' αυτή τη μητρόπολη της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Εκεί που άρχιζαν να ερημώνουν από τους κατοίκους τους που αναζητούσαν μια καλύτερη ποιότητα ζωής στα προάστια με τις καινούργιες οικοδομές, εκεί και γέμιζαν από τους μετανάστες, που σιγά σιγά προσπαθούσαν να δώσουν στη ζωή τους τη σταθερότητα και τη σιγουριά μονιμότερης στέγης και δουλειάς. Και μετά, πάλι γίνονταν έρμαια της ανάπλασης, με δεκάδες μπαρ και μοδάτα νεολαιίστικα φαγάδικα στη θέση των παραδοσιακών καφενείων, των παλιών ψιλικατζίδικων και των άλλων μικρομάγαζων, με τις ανακατασκευές των παλιών σπιτιών και την εκτόξευση των ενοικίων, μέχρι να έρθει η οικονομική κρίση και να κατεβάσει τα ρολά στην ευδαιμονία του μεγάλου διασκεδαστηρίου.*
>
> *Τώρα, οι γειτονιές αυτές παρακμάζανε έχουντας στα σπλάχνα τους ανακατεμένα τα απομεινάρια όλων αυτών των αντιφάσεων. Δίπλα στα παππούδια με το δυάρι στις μονοκόμματες γιγάντιες πολυκατοικίες και στους μετανάστες που άραζαν έξω από τα κόλιν σέντερ με μια μπύρα στο χέρι έβλεπες τους γκαλερίστες που είχαν επενδύσει σε παλιά γκαράζ να κοιτάζουν τον «χώρο τους» ολότελα χαμένοι.*
>
> *(Μαζί τους, σ. 20-21)*

Αντιφάσεις, της πόλης, λοιπόν. Ξέρω πολύ καλά ότι ο Κώστας

θέλει να βουτήξει μέσα σε αυτές τις αντιφάσεις, αφού πιστεύει, όπως κι εγώ, ότι εκεί βρίσκεται η άγρια ομορφιά της πόλης και ότι από αυτές τις αντιφάσεις φτιάχνεται η πραγματική, η μη θολωμένη μέσα από το πρίσμα της ιδεολογίας ζωή.

Κλείνοντας, μετά από όλη αυτή την ενασχόληση με το αστικό σύμπαν, δεν είναι τυχαίο ότι ακριβώς μέσα από την πόλη αναδύεται και ένα νέο πολιτικό πρόταγμα για τον Κώστα, που έχει να κάνει με τη σύνδεση με τη γειτονιά και με την αναβίωσή της με όρους κοινότητας. Στο *Μαζί τους*, μετά τα γεγονότα κάποιου Φεβρουαρίου, που οδήγησαν πολλούς μαχητικούς συντρόφους σε διάφορες μορφές απόσυρσης και αναχωρητισμού, η νέα γενιά προσπαθεί να εγκατασταθεί σε μια γειτονιά, να κάνει τους κατοίκους να την εμπιστευτούν μέσα από ένα από κοινού πράττειν, που αφορά αρχικά την κατασκευή μιας παιδικής χαράς. θέλουν λοιπόν οι νέοι σύντροφοι να εμπλακούν στην αληθινή ζωή, μιλώντας με τους άντρες και τις γυναίκες της γειτονιάς για τις έγνοιες των παιδιών, για τις συνταγές μαγειρικής, για τις πρακτικές διευθετήσεις της ζωής, που, όταν γίνονται συλλογικά, δημιουργούν έναν κοινό κόσμο και αποτελούν το πιο πολιτικό πράγμα απ’ όλα.

Προσωπικά θεωρώ αυτό το πρόταγμα του ριζώματος στη γειτονιά κομβικό. Αν ποτέ το καταφέρουμε αυτό, τότε είναι που θα δούμε, όπως λέει ο Κώστας μέσα από το στόμα της νεαρής ηρωίδας του Άννας, τους αστυνομικούς να ζητάνε και συγγνώμη, αν τυχόν περάσουν από τα μέρη μας, και τους φασίστες να τρέχουν πιο γρήγορα από ποτέ.

***

Τελειώνοντας, οριστικά αυτή τη φορά, θέλω να πω μόνο ότι γνώρισα τον Κώστα στο πλαίσιο της Ομάδας Αυτομόρφωσης του αυτοδιαχειριζόμενου στεκιού Πέρασμα, και, συζητώντας μαζί του, έχω φτάσει να τον θεωρώ αδιαχώριστο από τα βιβλία του. Βλέπω σε αυτόν τους ίδιους λαϊκούς κώδικες τιμής, την ίδια ανθρωπιά, τα ίδια γούστα που έχουν και κάποιοι ήρωές του. Όμως πρέπει να σημειώσω επίσης ότι όταν πήρα το πρώτο του βιβλίο δεν τον

ήξερα σχεδόν καθόλου και το διάβασα σαν να είναι το βιβλίο ενός αγνώστου. Παρόλη τη μεγάλη μου συμπάθεια, λοιπόν, προς το πρόσωπό του, αξιώνω και έναν βαθμό αντικειμενικότητας όταν λέω ότι *μαζί του*, έχουμε το *δικαίωμα* να περιμένουμε να διαβάσουμε και άλλα ωραία βιβλία.

Βιβλία που να μας μαθαίνουν καινούριες λέξεις, να μας κάνουν να αλλάζουμε την ίδια υλικότητα της ζωής μας (το τι ποτό πίνουμε, το τι τρώμε, το τι μουσική ακούμε), βιβλία που να αναδιατάσσουν την πόλη μέσα στο κεφάλι μας, και που τέλος, να υπονοούν, χωρίς να επιβάλουν στρατευμένα, μια πολιτική δράση.

Τι άλλο χρειάζεται ένας συγγραφέας; Ε, χρειάζεται και πλοκή και να ξέρει και να γράφει, αλλά γι' αυτές τις ιδιότητες του Σβόλη ελπίζω ότι θα πει κάτι ο φίλος Φιλήμονας.

---

* Η βιβλιοπαρουσίαση έλαβε χώρα στην ταράτσα του Ελεύθερου Κοινωνικού Χώρου Nosotros στις 15/6/2018.

Ας φανταστούμε την πολυκατοικία αλλιώς | Εκπομπή Βαβυλωνία (audio)

Εκπομπή ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ.
Κάθε Παρασκευή 18:00-19:00 στο Ραδιόφωνο του The PressProject.

Η εκπομπή της Βαβυλωνίας την Παρασκευή 22/06: "Ας φανταστούμε την πολυκατοικία αλλιώς".

Ο Νίκος Ιωάννου συζητά με τον Νίκο Βράντση για το σύγχρονο αστικό τοπίο, τις μεγαλουπόλεις και τη σημασία της πολυκατοικίας.

Οι πολυκατοικίες θεωρούνται ενσαρκώσεις προβλημάτων, αιτίες κρίσεων, δομές άκρατου ατομικισμού όπου εκκολάπτεται η αστική μοναξιά• δομές που παραβιάζουν τον δημόσιο χώρο και συγκροτούν την αβίωτη μητρόπολη• κατασκευές υποδεέστερες ως προς την αισθητική τους ποιότητα αλλά και τον τύπο ανθρώπου που παράγουν. Κατοικούμε χώρους που μάθαμε να αντιπαθούμε.

Μπορούμε, λοιπόν να συγχωρήσουμε την πολυκατοικία, να την καταλάβουμε και να εξετάσουμε αν οι χώροι που σχηματίζει πληρούν τις αρχιτεκτονικές προϋποθέσεις μιας νέας ζωής και μιας νέας δημοκρατικότητας, που να απαντά στα πολυπρόσωπα προβλήματα που προκαλούνται από τη ρευστότητα;

Μάθαμε να ερμηνεύουμε την πολυκατοικία ως ένα “πολεοδομικό τραύμα” αλλά τι θα γίνει αν προσπαθήσουμε να δούμε τους χώρους της και τη ζωή μας διαφορετικά από αυτό που είχαν οι αρχιτέκτονες και οι πολεοδόμοι στο μυαλό τους όταν ταξινόμησαν τη ζωή; Ας την δούμε αλλιώς, όχι ως πρόβλημα αλλά ως μέρος μιας λύσης.